

FARMECE DE URSITĂ. ALUNGAREA RIVALEI ÎN MOARTE***Antoaneta Olteanu****Charming of Fate. The Sending away of the Rival in Death (Abstract)**

This study is dedicated to authentic witchcraft issues, charms which are traditionally included in the domain of black magic. Within the Romanian traditions, the witchcraft phenomena is generally perceived in a more or less positive manner, in the sense that, through magical practices, accidentally or intentionally disturbed state of affairs are re-equilibrated.

The finding of the foretold one, which rather comprises of practices of divination, and also the minor gestures of hastening the arrival of the expected one to the content of the girl who awaits him, are perceived, by means of a certain vantage point, as spells, but, through the direct implication of the generally un-specialized performer, they have a higher degree of demonism.

We have earlier stopped to examine truly malevolent practices of disturbing familial and even cosmic equilibriums, of unquestionable intrusion in the lives of individuals who have no knowledge of what is happening to them. Since the stakes are high, so are the sacrifices involved. A specialized performer is contacted, he himself bestowed upon with magical and demonical powers obtained at great expense, and also inventory objects are taken into consideration (sharp and cutting objects) which inflict actual damage to the person aimed by the malefic will. As with the peoples who's particularly cruel and picturesque magical acts, however distant and exotic, were violent and often resulted in the death of human beings, we realize that the Romanian mythology also contains such representations. We don't really know the extension of these practices due to the interdictions to reveal such acts and to refer to the performers. In any case, although fragmentary, the data discovered at the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century allows us to reconstruct an aboriginal active demonical universe.

Key words: fate (*ursită*), charms (*farmece*), enchantment (*făcătură/fapt*), sorcerer (*vrăjitor/vrăjitoare*), footprint (*urmă*), apotropaic.

* Articolul de față face parte din volumul *Școala de solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat*, Editura Paideia, București, 1999 (2007²), pp. 549-593. Textul a fost revăzut de către autoare.

... Luăm apoi cămașa femeii bolnave / de desfăcătură / și zicem: «Cu acu te-mpung, cu secera te tai, cu foarfecele te foarfec, cu fusele te străpung, cu coleșeriu te frec, cu cuțitu te tai și cu sucitorul te sucesc». Și la cuvintele aceste începem, cu sucitorul a suci cămașa pe jos, de la un corn al chiliei până la celălalt corn, astfel pe la tuspatru cornuri a căsii, asemenea facem și cu tocilătoriu. Apa pe care am folosit-o la descântat o dăm s-o ducă la beteagă, dar așa ca acela care o duce să nu se uite înapoi, până ce nu sosește la beteagă. Patul bolnavei să se întoarcă, așa că unde i-o fost capul să-i fie picioarele. Sub căpătâiul patului, adică sub pernă, să se puie nouă grăunțe de ai-de-vârf. La picioare nouă grăunțe de piper, iar în mijlocul patului, sub așternut, pe scândurile goale, să se pună o seceră părăsită și un cuțit părăsit. În tindă, asupra ușii de intrare, în ușorul ușii, să se împungă o seceră, două ace și un cuțit. Iar în podul casei la patru cornuri de-a căsii, să se pună patru oale răsturnate cu gura-n jos, iar în casă, adică în chilia aceea unde zace beteaga, să se agațe nouă blide, întoarse cu gura către perete. În urmă, cămașa și poalele cu care s-o făcut descântătura, să se întoarcă pe dos și să se deie să le ieie beteaga pe ea și să o ducă în mijlocul căsii sub meșter-grindă și apa cu care s-o descântat s-o toarne pe vârful capului, așa ca să se scurgă jos pe picioare. Beteaga va visa apoi noaptea care femeie o făcut făcătură pe dânsa.

Bârlea, I., 337-338

1. Fapt, făcătură

Materializare a puterii malefice de care poate dispune un actant specialist sau ocazional, *faptul* sau *făcătura* reprezintă una din cele mai periculoase practici magice, al cărei rezultat este de cele mai multe ori ireversibil. Consultarea viitorului pentru aflarea destinului rezervat solicitantului în anul respectiv sau pe termen lung (cum este cazul vrăjilor de ursită) se bucură, fără îndoială, de o îngăduință mai mare din partea comunității, deși frecvent se pot depăși limite interzise de etica tradițională. Fie că este vorba de restabilirea unor drepturi cuvenite solicitantului, fie că este vorba de un furt ordinar, practicile *pe ursită* au ca scop îndepărtarea rivalei în dragoste pentru a se realiza perechea *ursită* a solicitantului cu bărbatul vizat. A face cuiva *pe ursită* o plasează pe vrăjitoare într-un registru superior de putere: de data aceasta nu aruncă o simplă privire în lumea cealaltă, pentru a comunica celor interesați evoluția viitoare a vieții lor; acum ea însăși este cea care poate schimba destinele de manieră definitivă, putând rupe chiar firul vieții unui seamăn. Înainte de a prezenta câteva din practicile magice din această ultimă categorie, dorim să precizăm semnificațiile pe care acest act le are în mentalitatea populară. “Faptul este o boală care nu vine de la Dumnezeu sau din alte pricini întâmplătoare, ci este, cum se crede în popor, rezultatul unor fermecători sau vrăji femeiești. Dacă cineva, și mai ales vreo femeie, are ciudă pe alta, ca să-și răzbune, alergă și la acest mijloc, adică *îi face pe fapt*. Și iată cum. Femeia ce vrea să dea această boală cuiva, în șapte duminici, pe când preotul e în slujbă, și mai ales când toacă, strânge din șapte feluri de semințe de oricare plante, câte șapte boabe de fiecare fel, și punându-le într-un săculeț, le descântă, adică, chiar când le strânge, le menește pe omul cui vrea să-i facă rău. După ce a împlinit astă lucrare, toate aceste semințuri le fierbe într-o oală nouă furată, cu apă strânsă tot în acele șapte duminici, sau numai cu apă neînceptută, dintr-o duminică dimineața. O dată fierde, se duce sau trimite pe altcineva de le duce și le toarnă în calea omului menit, bunăoară pe pragul ușii, la poartă sau portiță, în cărarea pe unde știe că trece mai ades etc. Cine calcă întâi, acela numaidecât se umple de boală, și dacă cumva a călcat cel menit, cu atâta boala, adică faptul, e mai greu și mai furios, iar omul în mai greu pericol de a fi scăpat...” (Candrea,

1944, 177).

Spre deosebire de alte tipuri de mijloace magice¹, *faptul (făcătura)* pune accentul pe latura practică: cuvântul de ordine este *activitatea* – el este activ, este produs, pentru a pune la rândul lui în mișcare, după modelul legilor contagiunii și a similitudinii, puterea nefastă a vrăjitorului. Faptul reprezintă *cauza*, pe când adusătura, aruncătura constituie *efecte* ale actului magic întreprins de cel care-l performează. Tocmai de aceea credințele populare insistă asupra descrierii ritualului prin care acesta capătă materializare: “Se mai spune că unele femei vrăjitoare clocesc un ou de părăsitură, la subțioară, nouă zile și apoi, când ciocnește (!), atunci ea îl menește ce să se facă: pui, vrăbie, muscă, gândac sau altceva; iar când va fi flămând, să se poată preface în pui de găină, ca să-l poată hrăni. Se spune că acesta este «lucrul rău» sau «dracu», și are putere mare în rele. Pe acesta îl *trimit* unele femei, care îl au, *să ducă* farmecele pentru fapt în calea celui menit. Dacă cineva calcă în faptul dus de acest lucru rău, n-are leac și moare peste trei zile. Omul care a călcat în fapt, îndată începe să-l mănânce pielea cumplit peste tot trupul și-i vine durere la cap...” (*idem*, 178). Explicația de mai sus cuprinde, pe lângă descrierea actului magic al *facerii*, și continuarea ritului magic: faptul ar rămâne în stare pasivă, o latență malefică, dacă nu ar fi trimis sau preluat. La fel: “Faptul, crede poporul că nu se capătă ca alte boale, ci că i se aruncă omului în cale de către dușmani cu o oală spartă sau hârbuită sau cu niște bulendre pline de tot felul de necurățenii. Cine calcă pe acestea îndată se umple de fapt și se chinuiește foarte tare” (Marian, 1996, 149). Pe lângă situațiile în care faptul apare ca un rezultat al nemulțumirilor acumulate (“când o femeie are ciudă pe alta”), el poate viza, am văzut, scoaterea definitivă din joc a rivalului și trimiterea lui în moarte. În acest caz, terminologia populară impune termenul de *ursită*. Fiind considerată că face parte din bolile grave pe care le poate contacta cineva, *ursita* poate fi, pe lângă rezultatul acțiunii, și denumirea practicii magice înseși, ambele trimitând la destinul viitoarei victime, hotărât astfel de vrăjitor: “Ursita este o boală ce o capătă femeile când sunt îngreunate sau când sunt lehuze. Se zice că unele femei vădane sau unele fete bătrâne își descântă ca să se mărite și dacă se întâmplă ca ursitorul ei (cel destinat să devie bărbat) este bărbatul femeii lehuze sau îngreunate, o face prin descânțete ca cea lehuză sau îngreunată să moară și bărbatul acesta să o ia pe dânsa. Aceste descânțete se cheamă că i-a făcut de ursită și cea bolnavă are dureri prin pânțele și prin tot corpul și dacă nu i se desface îndată, apoi moare” (Leon, 151).

Practicile magice de ursită sunt numeroase. În funcție de rezultatul dorit, ele pot produce fie suferințe temporare, fie moarte. Ca și alte tipuri de practici magice, practicile de ursită presupun un inventar deosebit de bogat de obiecte și elemente, care, fără a fi deosebite, compun prin tradiție instrumentarul magic. Poate mai mult decât în celelalte tipuri de acte magice, ursita se bazează pe magia similitudinilor: fără a avea neapărat un obiect ce aparținuse viitoarei victime, prin înlocuirea acesteia cu diverse animale sau cu simulacre umane (păpuși, statuete din varii materiale), vrăjitoarea pune stăpânire pe trupul și pe sufletul persoanei vizate, pe care o torturează după bunul ei plac. Există, evident, și ieșire din acest “joc”: întoarcerile realizate de descântătoare sunt și ele de același calibru, soldându-se astfel cu rezultatul dorit. Și, cu toate acestea, imaginea despre vrăjitorie este asociată maleficului ireparabil. Dacă s-ar ști, dacă oamenii ar fi siguri că orice, oricând se poate desface, se poate întoarce împotriva vrăjitorului, ar fi poate, mai liniștiți și poate că această imagine terifiantă nu s-ar fi perpetuat până astăzi. Cu toate victoriile pe care oamenii le-au raportat împotriva lor (așa cum stau măturie numeroase legende superstițioase, chiar basme), vrăjitoarele rămân în continuare un potențial pericol. Chiar și o simplă lectură a descrierii unei asemenea practici funeste ne face să ne îngrozim și astăzi de inventivitatea diabolică a unor semeni: “De ursită se face astfel: se prinde o broască căreia îi coase gura cu mătase roșie, o ține închisă într-o oală, o

¹ A se vedea, în acest sens, lucrarea noastră, *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, pp. 80-91.

tot descântă și la fiecare descântec o tot împunge cu un cuțit până moare și când a murit broasca, babele zic că moare și femeia lehuză sau îngreunată. Dacă se întâmplă că moare o astfel de femeie și bărbatul ei s-a însurat înainte de 40 de zile de la moartea ei, atunci se zice că femeia a murit de ursită și că femeia a doua a făcut de a murit cea dintâi” (Leon, 151; v. și despre *cuțit, os*).

2. Tipuri de farmece de ursită

2.1. Trimiterea argintului viu

Deși funcția lui, prin excelență, este aceea de a dăuna, fiind principiul motor al farmecelor, al vrăjilor, în virtutea aceeași ambivalențe menționate de mai multe ori, argintul-viu este întâlnit ca apotropu: “Babele descântă argintul-viu, adesea cu sare și cu pâine, îl pun într-o alună și fac baier din el, ca să-l apere pe om de rău... Uneori, atârând baierul de gât, se zice: «Cum fuge argintul-viu, așa să fugă boala și alte rele de la mine»” (Candrea, 1944, 246). În cadrul farmecelor, argintul-viu este atât un mijloc de transport al vrăjii propriu-zise, cât și o expresie simbolică pe care o capătă puterea nefastă a fermecătoarei: “Vrăjitoarea descântă argintul-viu și-l trimite cui i se poruncește. Argintul-viu pleacă singur de la vrăjitoare și, ajungând la casa unde e hotărât, se risipește în cofe, în străchini, în așternuturi și în toate lucrurile din casă. Cei din casă câteodată îl văd, dar nu pot face nimic ca să-l depărteze. Din toți cei din casă nu se îmbolnăvește decât acela care e ursit de vrăjitoare. Bolnavul simte un fel de cărcei în tot trupul și se umple de spuzeală, dând din ea un fel de apă. Aceasta nu se poate vindeca decât numai prin descântece și fumuri” (Candrea, 1944, 178-179). Formula verbală (*legomen*) care însoțește practica “descântatului” argintului-viu, a consacrării, este surprinsă în amănunt într-un descântec specializat. Fiind vorba de un contra-farmec, de o întoarcere a vrăjii, a agentului malefic, enunțul este centrat pe această temă a întoarcerii, simulare “în oglindă”, a gesturilor făcute de fermecătoare. Dez-legarea se bazează și de această dată pe principiul *similia similibus curantur*: este creat un agent benign, un alt “argint” care trebuie să lupte cu cel trimis de vrăjitoare. Întâlnim și aici motivul încheștării dintre spiritele malefice și cele benefice (fără a putea preciza dacă ea se desfășura *in spiritu* sau în realitate. Instrumentul descântătoarei suferă metamorfoze impuse de funcția pe care o înfăptuiește: calul roșu este un simbol al vitalității, al sănătății pe care el trebuie s-o restabilească:

“Tu, argintule,
Răcorosule,
Fiorosule,
Ruginitule,
Coclitule,
Eu te sorocesc
Și te rânduiesc
Să umbli de la trei pân-la nouă,
Prin toate vinele,
Prin toate încheieturile,
Să scoți argintu,
Faptu și datu,
Cu toate cuțitele,
Cu toate junghiurile,
Iar dacă n-ai ieși și n-ai pleca,

Cu mătura te-oi mătura,
 Din toate oasele (*cutăruia*) te-oi scutura,
 Cal roșu să te faci,
 Cu argint din oasele (*cutăruia*) să te bați,
 Să te bați să-l biruiești,
 De la nouă zile pân-la nouă să-l scoți.
 Tu argint cu dătătură,
 Tu argint cu legătură,
 De la surate,
 De la cumnate,
 De la prietene...
 Să nu-nțepi ca cuțitele,
 Să nu tai ca coasele,
 Să nu seceri ca secerile,
 Ca piatra de moară
 Să nu te-ngreunezi,
 Între spate să nu te așezi,
 Cui te-a dat cu nouă,
 Eu te-ntorc cu opt;
 Eu te-ntorc cu șapte...” (Gorovei, 1990, 241-242).

2.2. Manipularea urmei

Sâmbătă seara când s-a inserat, / În pat de aur m-am culcat. / Duminică dimineață m-am sculat, / Pe ochi negri m-am spălat, / La biserică-am plecat, / Pe viță verde de vie-am călcat. / La biserică când am ajuns / Popii citea, / Dascălii cânta, / Toată lumea la mine se uita. / Dar sătenii, / Poporenii / De veste prinseră, / Din urmă-mi luară, / De urât îmi făcură...

Vasiliu, Al., 16

Spațiu sacralizat era și orice spațiu care fusese în contact cu un purtător al sacralului, cu un obiect sau cu un personaj caracterizat printr-o mare intensiune a acestei forțe specifice. Românii (și nu numai ei) spuneau: “Să nu lași pe cineva să-ți taie o șuviță de păr din cap, ori o bucată din îmbrăcăminte și nici să-ți măsoare umbra ori să-ți ia pământ din urma piciorului” (Avram, 178). Toate aceste elemente, prin faptul că au stat, o dată, în imediata apropiere a persoanei respective, păstrau și după pierderea contactului nemijlocit, o legătură strânsă cu acea persoană (fiind o ilustrare a ceea ce Frazer numea acțiune a magiei prin contiguitate). Contactul cu urma lăsată de un personaj sacru poate fi resimțit ambivalent de gândirea tradițională. În general, piciorul este un simbol al forței, datorită intensiunii sacralității care caracterizează persoana căreia îi aparține. Mai mult, I. Evseev îi atribuie valențe de întemeiere – punerea piciorului pe sol era un semn al înstăpânirii, al luării în posesie, așa cum se vede chiar în riturile întemeierii, numite la noi “descălecat”, dar și în ceremonialul de trecere – expresia “a pune piciorul în prag” reflectând anumite reguli de comportament ritual al mirelui sau miresei în ceremonialul de nuntă (Evseev-1, 1994, 141). În legendele cosmogonice românești, Dumnezeu creează viețuitoarele lovind cu piciorul în pământ (Mușlea-Bârlea, 540). Legendele românești explică în același fel apariția vegetației: “Dar unde călca Măritul Stăpân creștea numai iarbă și flori, iar pe unde călca Scaraoțchi, numai pălămidă, cucută, urzici, ciunăfaie, măsălarită, spini,

mătrăgună” (Dragoslav-1, 15). La chinezi, împăratul mitic Fu-si va apărea pe lume după ce mama lui călcase pe urmele lăsate de un uriaș. De asemenea, Gheser, eroul eposului mongol, se naște din talpa piciorului unui vânător divin și este găsit într-o cizmă (Evseev-1, 1994, 140-141). Puterea deosebită pe care o concentra în ea urma este surprinsă și în practicile românești de influențare a ursitei. Când o femeie însărcinată vede un om frumos, îi calcă pe urmă zicând:

“Calcu-ți urma,
Iau-ți forma:
Pruncul meu
În chipul tău” (Pavelescu, 1945, 42).

La sârbi, pentru a-l feri pe copil de deochi, el trebuia să fie spălat cu apă care s-a strâns într-o urmă de animal – o copită de bou (animal fast – Tolstoi, 1994-1, 10). Rușii foloseau într-o serie de ritualuri apotropaice pământ luat de sub călcâiul drept (Grib, 119).

Urma valorizată negativ se întâlnește în multe credințe. Locul în care era îngropat un copil nebotezat era marcat de o sacralizare negativă. Cine călca, în pădure, pe un asemenea spațiu, va avea parte de tot felul de neplăceri, va pierde drumul etc. (Kazimir, 208). Românii aruncau apa cu care fusese spălat mortul într-un loc ferit, unde nu călca nimeni, deoarece cine ar atinge-o, i-ar amorți picioarele (Bilțiu, 153). Tot de contaminare, de influențe nefaste vorbim și în cazul femeii care încalcă preceptele sociale: “femeia care trăiește în afară de lege, pe unde calcă pământul arde sub picioarele ei. În câmp să n-o trimiți la lucrat, la prășit, căci nu va fi nimica în urma ei. Pe unde calcă, totul se tulbură și nu-i spor. Vaca de-i va călca în urmă, se strică și se stârpește” (Niculiță-Voronca, 158). În schimb, “după o femeie sau fată curată, crește totul ca din apă și iarba cea uscată, pe unde calcă înverzeste”. Același lucru se spune despre personajele eminentemente demonice: “fermecătoarele pe unde calcă, iarba se usucă și arde pământul de șapte stânjeni” (*idem*, 159). La români se spunea despre piticoți: “cel ce-i vede îndată se deoaache și se îmbolnăvește, iar oamenii ce calcă în vreo urmă de piticot îndată pocesc” (Marian-1, 1880, 34). În cazul unei răceli a picioarelor sau al durerii acestora, se descânta zicându-se că acel om “a călcat în loc rău” (Niculae, 69). În Grecia antică se credea că dacă un cal calcă pe urmele unui lup, calul va fi cuprins de amorțeli. La fel, “dacă șezi pe urma unui bolnav, poți să-i iei boala” (Pavelescu, 1945, 25). Contactul cu o urmă valorizată negativ produce diverse efecte: “Când te poticnești mergând, calci pe necuratul sau pe locul unde a fost el” (Niculiță-Voronca, 485). Cele mai multe credințe de valorizare malefică a spațiului sunt puse în legătură cu duhurile aerului. Această reprezentare ne interesează cu atât mai mult, cu cât urmele lăsate de spiritele eoliene sunt generatoare de boli, de disfuncționalități pentru oamenii care, conștient sau nu, intră în contact cu aceste rezervoare de sacralitate. Astfel, românii spun că pe locul unde au jucat ielele nu crește iarba. Iarba care a fost verde se usucă, de parcă ar fi fost pârlită de foc. Crește mai târziu o altă iarba pe locul acela “pârlit”, mai verde decât cea din jur, dar vitele nu vor s-o mănânce. Interdicțiile referitoare la aceste spații sacre sunt explicite: “De trece cineva pe locul unde fac horă sau pe unde au jucat Ielele, îl pocesc și omul nu se mai face bine nici cu lecurile babelor, nici cu ale doftorilor. De aceea, cel ce vedea pe undeva un rotocol de iarba călcată, să se ferească de a călca pe acolo, căci este locul unde au jucat Ielele și poate să-l pocescă: i se sgârcesc mâinile și picioarele. Dacă șade cineva în vatra lor, se spuzește pe tot trupul sau se umple de bube” (Candrea, 1944, 159). Pentru ca marcarea sacră să fie și mai evidentă, pe locul unde au jucat sau au umblat duhurile aerului rămân diverse obiecte, de foarte multe ori utilizate în practicile magice de întoarcere a maleficiilor respectivei duhuri: “Fetele ale sfinte, unde-și fac jocul, lasă și câte ceva pe jos, pietrile dentruiele: topor de piatră, săcure, căriguță delea care se joacă cu ele, cruce de piatră și nește mărgelile așa de piatră. C’apăi ele un’să joacă, rămâne pchiatră găurită, așa frumos făcută. Și

acestea sunt de la măiestre, căci dacă le-ar face un om pământean, ce interes ar avea să le cioplească așa?” (Cristescu-Golopenția, 36). Această imagine a contaminării negative a bolnavului este surprinsă artistic într-un descântec de iele:

“Bolnav când am ajuns la pădure,
Copacii cu crengile la pământ se lăsase,
Înaintea bolnavului se întuneca.
El pe unde călca,
Pământ crăpa,
Iarba se usca,
Frunza din copaci pica
Și în urma lui se dărâma”... (Pamfile, 1910, 42).

Indigenii din sud-estul Australiei cred că pot ologi pe cineva punând pe urmele piciorului acestuia bucăți ascuțite de cuarț, sticlă, os sau cărbune de lemn. Ei atribuie adesea durerile reumatice acestei cauze. Se spune că odinioară trăia o bătrână vrăjitoare în Suffolk. Dacă, în timp ce umbla, venea cineva din spate și înfîgea un cuțit în urma pe care piciorul ei o lăsase în praf, bătrâna nu mai putea face nici măcar un pas până când cuiul sau cuțitul nu era scos (Frazer, 1980, I, 96-97). Înseși vrăjitoarele au o poziție aparte față de această marcă a prezenței lor: ucrainenii spun că ele nu lasă urmă nici pe zăpadă (Sumțov, 1991, 27; a se vedea, în acest sens, și credințele care le privează pe vrăjitoare și de umbră, acesta fiind un semn mai mult decât evident al pierderii sufletului, care a fost vândut diavolului).

În alte cazuri, manipularea urmei presupunea decuparea ei și supunerea la un tratament deosebit: “Când băiatul vine la față, ca el să n-o părăsească niciodată trebuie să i se scoată urma de la piciorul drept și să se arunce în sobă zicând: «– Cum arde această urmă, așa cutare nu plece nicăieri. Urma a ars și cutare nu va pleca niciodată de la mine»” (*Vjatskij fol'klor*, nr. 246, 48). O altă vrăjă de legare a soțului de soție dorea să aprindă o pasiune puternică în inima tinerilor căsătoriți, așa cum fusese aprinsă și urma: “Pentru ca tinerii căsătoriți să nu se despartă trebuia, imediat ce mireasa intra în casă, să-i aduni urma cu un ciorap și să o arunci în foc zicând: «– Cum arde urma, așa roabei lui Dumnezeu cutare să-i ardă inima după dorul de casă. Să nu pleci nicăieri, robul lui Dumnezeu cutare” (*idem*, nr. 313, 56). Vrăjile ce se puteau face prin intermediul urmei presupuneau un nivel diferit de agresare a victimei. Pentru început, vrăjitoarea se putea limita la o “eclipsare” a rivalei: “spre a face unei fete ca să nu joace, se ia din urma dreaptă și din umbră și se îngropă în dosul ușii, crezând ca, astfel făcând, acea față va fi totdeauna la coadă” (Pamfile, 1998, 165). Daunele produse nu cuprindeau în întregime persoana vizată, ele putându-se limita la regiunea picioarelor: “Dacă are o femeie pizmă pe alta, și vrea să-i facă vreun rău, apoi îi ia țărână din urma dreaptă, cu care apoi unge gura cuptorului, zicând: «Așa să crape călcâiele cutăreia, cum crapă gura cuptorului» și respectivei apoi îi crapă călcâiele” (Gorovei, 1995, 111). Cel mai des manipularea urmei presupunea luarea vieții omului vizat. Acest lucru se întâmpla și pentru că urma, decupată în pământ, constituia astfel o reprezentare fragilă a persoanei, care, mai ales prin uscarea (excesivă), își putea pierde consistența. În cazul în care era aruncată în apă, distrugerea ei și a omului care-i aparținuse era inevitabilă. Vrăjitorii pot scoate din pământ urma omului respectiv și o aruncă într-un copac; boala nu va trece până ce copacul nu se va usca și, o dată cu el, se va “usca” și omul (va muri). Acest tip de vrăjă este posibil de întors, cu ajutorul unor descântătoare bune; alta este situația urmei aruncate în apă, pe care nimeni nu mai poate s-o “prindă” (Gruško-Medvedev, 1995, 433). Așa se întâmpla când cineva dorea “să-și piardă urma”, pentru a scăpa de o dragoste nedorită: “la o astfel de împrejurare, fata se duce la malul gârlei, face trei urme cu piciorul stâng în noroiul apei, călcând de câte trei ori în

fiecare urmă, menind: «– Când voi mai găsi eu urma asta, atunci să-l mai îndrăgesc eu pe (cutare) și să mi se mai abată mintea la dânsul!» (Pamfile, 1998, 166). Când erau utilizate mai multe elemente, vraja era mai puternică în ceea ce privește intensitatea forței magice; pe de altă parte, din cauza unei ponderi mai mici a elementului specific (urma persoanei agresat), finalitatea vrăjii nu putea presupune moartea rivalului, ci numai un dezechilibru generalizat: “Fermecătoarele iau urma omului, pământ de unde se încaieră câinii și de unde șed țigani cu corturile. Descântă, se duc la fântâni părăsite, îl petrec prin inimă de om mort, ca să-l facă pe acela pe care-l vrăjesc să amortească ca mortul. Cine e vrăjit se face din om neom, și atunci pleacă și el pe la vrăjitori, ca să-l întoarcă și face masluri pe la biserică” (Candrea, 1944, 173). Atunci când se dorește moartea cuiva, urma servește drept element esențial, fiind sinonimă cu ființa umană pământeană; în calitate de element vital, vrăjitoarea re-crea omul respectiv din propria materie, după care aveau asupra lui puteri depline: “Vrăjitoarele iau urma omului unde pășește și se duc și o frământă cu aluat de grâu și fac formă de om. Apoi bagă în el ace și-l duc și-l pun în cămin, unde merge fumu, și-apoi pe ăla pe care-l face, apoi printr-ăla tot așa umblă junghiurile, ca acele ce-s băgate în el” (Scurtu, 140). Vrăjitorii ucraineni, pentru a-și atinge scopurile distructive, procedează la o cumulare a elementelor de contagiune: fac din urma persoanei pe care doresc s-o vrăjească o păpușă, o îmbracă în hainele omului respectiv, pun acolo și puțin păr sau oglinda în care s-a uitat acesta. După aceea pun păpușa astfel încât omul să treacă peste ea, după care sapă, înfig în păpușa ace și o usucă; dacă o usucă mai tare, omul va muri. Datorită valorii deosebite pe care o prezenta urma pentru vrăjitorii cunoscători, decuparea ei se realiza cu mare grijă. Când ei vedeau o urmă, aceasta era acoperită, pentru ca trecătorii să n-o strice. Vrăjitorii credeau că sunt urme bune numai cele bine întipărite în nisip, praf, noroi, rouă, zăpadă, și mai ales cele în care se găsesc fire de păr de animale sau de om. Vrăjitorul decupează cu atenție urma: pentru aceasta folosește un cuțit lung, cum se spune, însângerat de vifor (cuțit aruncat în inima unui vârtej, a unei vântoase; a se vedea capitoul consacrat meteorologiei populare). Deasupra urmei decupate se rostesc farmecele. Când trebuie să se producă celui vizat numai întoarcerea atenției către persoana interesată, atunci urma este ascunsă fie sub grindă sau sub o bărnă mai groasă; când acesta trebuie să primească pedeapsa cu moartea, urma este arsă noaptea târziu (Saharov, 60). Dacă urma este folosită, am văzut, pentru a produce posesorului ei maleficiile dorite de fermecător, ea foarte fi acționată și în contra-farmece, în practicile de întoarcere: “Româncele din Biharia, care știu să întoarcă laptele la vaci, merg la un râu ducând cu sine și urma vacii. Aici se pleacă spre apă zicând: «– Marie, Maică sfântă, tu-mi ajută! că nu întorc urma vacii aici în râul acesta, ci întorc laptele (numele vacii), de unde e dus, să nu aibă putere a ședei acolo, precum nu are putere apa Iordanului să stea pe loc și nici râul acesta! Laptele dus să vină îndărăt și N. să fie lăptoasă precum a fost!»” (Marian, 1994, II, 269). În afară de vrăjile de luare a manei, întoarcerea urmei se realiza și în cadrul practicilor magice de dragoste, soldate cu vătămarea victimei. “Dacă cineva, după credința poporului, a călcat într-o *urmă rea*, pe niște aruncături sau făcături vrăjite, din cauza aceasta au început să-l doară picioarele așa de tare, că numai de-abia se poate urni dintr-un loc într-altul, sau chiar defel nu se poate urni, cu nimic nu se poate așa de iute și de ușor vindeca ca cu desfacerea aceasta: fermecătoarea ia nouă căței de usturoi, nouă fuști (...; semințe), care se fac pe vârful cozilor de la usturoiul de toamnă, nouă fire de grâu de primăvară, nouă grăunțe de orz, nouă fasole, nouă fire de piper, nouă grunzișori de tămâie, nouă fire de sămânță de cânepă și nouă cărbuni aprinși într-un hârb. Apoi din fiecare fel pune la un loc numai câte trei și le leagă într-o hârtie sau în altceva sa să se țină la un loc. După aceasta ia maiul de bătut cămășile și cu un cuțit și se duce într-un loc unde nu umblă nimeni, într-un corn de grădină sau aiurea. Acolo ajunsă, pune piciorul drept pe pământ și cu cuțitul înseamnă pământul cât ține talpa piciorului. Apoi, după ce înseamnă locul, scoate urma, adică pământul însemnat afară. După aceasta pune semințele în locul urmei, întoarce urma, adică glia săpată în forma urmei, și o pune cu călcâiele spre degete și după aceasta bate

cu maiul semințele puse în urmă, adică peste glia pusă întors, și după ce bate urma cum se cade, rostește versurile desfacerii (...). Prin desfăcerea și procedura aceasta se crede că cel bolnav în scurt timp trebuie să se vindece” (Marian, 1996, 53-55). Ca și în cazul vrăjilor, urmele se ard, după ce se întorc cu cuțitul. Acest lucru înseamnă întoarcerea pământului cu cuțitul. Întoarcerea este urmată de *plătirea urmelor*, adică de punerea unei monede în fiecare urmă. Plătirea urmelor se face pentru ca să nu se mai atingă relele de individ. O dată ce se face acest lucru, “acele urme sunt pe veci plătite” (Liceanu, 91). Răul făcut de vrăjitori poate fi uneori îndepărtat. Când văd că cineva tânjește, sătenii cheamă un descântător sau un vraci și-l roagă să-l scape pe nefericit. Fermecătorul, dacă s-a decis să-l ajute, examinează mai întâi grinda, numără firele de păr². Sătenii cred că fermecătorii știu câte fire de păr are un om și că firele de păr cad întotdeauna pe urmele acestuia. Dacă găsesc urma și descoperă în ea fire de păr, atunci promit că-l vor vindeca. Dar dacă promisiunea nu se îndeplinește, atunci cred că firele de păr observate de ei în urma respectivă aparțin cu siguranță altei persoane. Fermecătorul scoate urma găsită pe stradă și o aruncă în drum în direcția vântului. Astfel este alungată starea neplăcută a bolnavului (Saharov, 60).

2.3. Statueta/păpușa

Când se ia zestrea miresei se pune în ladă o păpușă; e pentru ca să fie mirele mut ca păpușa, să nu o bată pe tânără cât o trăi.

Zanne, IX, 337

Deși nu putem vorbi, în cazul practicilor magice din folclorul românesc de prezența unor constante majore ale magiei negre tradiționale, așa cum este cazul magiei occidentale, de exemplu, practici disparate, în cadrul unor obiceiuri și ele foarte diferite, păstrează ecouri ale unor vechi reprezentări ale sufletului, ale dublului – înțeles ca un însoțitor permanent al oricărei persoane. Dacă a murit cineva în țară străină sau în vreun război este datină de a i se face un stâlp, care la șase săptămâni se îmbracă cu o iie ori cu o cămeșă, după cum a fost bărbat ori femeie și apoi i se face slujbă ca la un mort (Marian-3, 1995, 229). Practicile magice din cadrul magiei albe sau negre încercau să realizeze o substituție a ființei vii cu un simulacru al acesteia, pentru a-i putea transmite asupra ei materializările răului ce putea amenința persoana respectivă. Dulgherii ruși, de exemplu, pentru a băga spaima în locatari, pun în pereții casei o păpușă de lemn care noaptea prinde viață, cotrobăie în toate încăperile, scoțând zgomote inexplicabile etc. (Maksimov, 190). Inițial, dublul ființei afectate era materializat de o altă ființă umană, un *alter-ego* al bolnavului sau al persoanei ce trebuia să fie sacrificate în favoarea zeilor. La hitiți, se spune, se unge un prizonier cu ulei curat, cum era cel cu care se ungeau regii, și în felul era asimilat suveranului: “Iată, el este regele, el poartă numele meu regesc...” (Vieyra, 125). Jertfirea de oameni s-a săvârșit, cu siguranță, în zorii civilizației. Mai multe amenajări din morminte demonstrează că, în Egipt, de exemplu, încă din timpul primei dinastii, la înmormântarea regilor erau uciși servitori și sclave, pentru a-i sta alături, în ajutor, stăpânului lor, pe lumea cealaltă. Mai târziu se mulțumeau cu statuete înlocuitoare. *Ușebti* sunt numite micile figurine, de obicei sub formă de mumii, care îl însoțesc pe mort; ele trebuie să efectueze, în locul lui, muncile necesare în lumea de dincolo. Jertfe umane simbolice sunt cunoscute încă din perioada piramelor: se sfărâmau figurine din lut reprezentând oameni legați în lanțuri și cupe de lut pe care erau scrijelite numele principalilor dușmani (Lurker,

² A se vedea, în acest sens, și vrăjile ce se bazează strict pe utilizarea firelor de păr, în capitolul consacrat farmecelor de urât.

91-92, 178). Astfel de jertfe nu erau aduse numai pentru asigurarea unui sprijin postum, pentru ispășirea păcatelor sau pentru asigurarea tributului sezonier față de divinitatea respectivă. Așa cum s-a generalizat mai ales în practicile magiei negre occidentale, obolul trebuia adus în semn de supunere față de zeitatea protectoare a vrăjitoarelor, sau în semn de mulțumire, pentru ca oamenii să primească ajutorul dorit – deplina putere a farmecelor lor. Un farmec egiptean acuză o femeie de a-i fi oferit zeiței Hecate un sacrificiu în care figurează și elemente rezultate din sacrificii sângeroase: seu, sânge, excremente de capră, sângele unei fete moarte înainte de căsătorie, inima unui copil mort prematur, hoitul unui câine; în plus, se spune, acuzatul a înjunghiat animale consacrate în mod special zeiței, cu deosebire șobolani (Bernand, 78). Rușii cred că vrăjitoarele fură copiii din pântecele mamelor lor, îi pun pe foc, îi frig și îi mănâncă. În locul acestora, în pântece, pun diverse obiecte (Afanasiev, 1869, III, 586). Există credința care spune că dacă se aude cântând o coțofană, femeia însărcinată nu trebuie să iasă din casă; altfel, vrăjitoarea, care se preface în coțofană, îi poate lua pruncul din pântece (Afanasiev, 1996, 39). La romani, *striges* sunt arătări cu chip de pasăre, care îi alăptează pe copii cu lapte otrăvit sau le sugeau acestora sângele și măruntaiele; bărbaților le puteau lua puterea. Ecouri ale unor jertfe umane sângeroase se face simțite și în aria central-europeană. Vom consemna câteva dintre ele, chiar dacă nu se referă exclusiv la tema în discuție. La cehi, dacă un copil fusese agresat de un demon și se născuse mort, tatăl copilului trebuia să-i taie capul și să-l arunce în apă (Afanasiev, III, 1869, 311). În Franța se spune că noaptea târziu vrăjitoarele se adună lângă izvoare și spală, dar, în loc de rufe, ele spală, storc și lovesc cu bățătoarele copii morți (Afanasiev, *idem*, 587).

Și la ruși întâlnim descrierea unor farmece care necesitau uciderea rituală – vrăjile, de exemplu, considerau indispensabilă inima de porumbel. Tinerii credeau că inima de porumbel este calea cea mai sigură în iubire, bătrânii însă spuneau că prin intermediul ei pot capta dispoziția tuturor oamenilor, toată viața. Vrăjitoarele, la rândul lor, fură inima de porumbel vrăjită, pe care o ard, cu intenția de a-i despărți pe soț de soție. Se aleg porumbei albi, de preferat, o pereche. Când sunt scoase măruntaiele, se alege cu grijă inima, care este spălată cu apă și mai apoi este uscată în cuptor. Această inimă, uscată și legată într-o bucată de pânză, este ținută permanent, agățată de gât, lângă inima practicantului. În sate, obținerea acestui talisman este considerată a fi o taină de nepătruns și ea se transmite din tată-n fiu. Cei care nu se hotărăsc să facă singuri acest ritual, din respect pentru porumbei, angajează în acest scop oameni pricepuți – țigani, vraci de cai, fermecătoare. Inima de porumbel intră și în compoziția medicamentelor. Astfel, descântătoarele pisează inimă uscată de porumbel, pe care o dau în băutură, dimineața și seara, copiilor care suferă de convulsii (Saharov, 64-65). Reminiscente ale unor jertfe umane aduse diferitelor zeități sunt întâlnite și în mitologia română, cu deosebire în practici de magie meteorologică. Iată mai jos un exemplu, de această dată fiind vorba numai de niște simulacre de sacrificii umane: “Iaram băiet din vo zăși ani, acasî, unî m-am născut, la Vârful Cîmpului... Și nu ploua și obiceiul era așa, acolo în sat: se făcea unu mort, îl ducea cu năsălia și-l da pe Siret. Eu am văzut cum s-o făcut că-i moartă o fată. Erau vreo patruzeci acolo, și fete și băieți, ceva mai mari ca mine. O făcut pe fata aceea ca mireasă, a gătit-o la o casă de acolo, a pus-o pe năsălie, a-nvelit-o, s-o făcut unul dascăl, unul popă, citea, și ne-am dus toți cu prohodul, așa. Era cam vreo trei sute de metri până la apa Siretului. Când am ajuns la Siret, a răsturnat-o în Siret. Fata a știut să-noate și-o ieșit pe mai la vale. O înotat și o ieșit. Fata avea cam paisprezece-șaisprezece ani³...” (Ciubotaru-2, 120). Acest ritual este o rezultată a credinței referitoare la sufletele morților necurați, la cele ale morților tineri, nelumiți, care, în calitatea lor de ființe liminale, condamnate să-și petreacă restul zilelor la granița dintre lumea oamenilor și cea a duhurilor, pot juca rolul unor intermediari, dacă nu

³ Sau, într-o variantă: „pe urmă aveam haine pregătite pentru dânsa, aveam pregătit s-o îmbrăcăm înapoi. Hainele acelea de mireasă le da apoi pe apă; hainele, florile, le da pe apă...” (Ciubotaru-2, 120).

pe cel al agenților ce guvernează manifestările meteorologice (ploaie/secetă, grindină, vânt etc.; cf. și capitolul consacrat magiei meteorologice). Sunt, astfel, de înțeles bocetele-îndemn auzite în clipa aruncării jertfei în apă:

“Surioară, un’ te-i duci,
Cu ploaia di te-i întâlne,
La noi, surioară, s-o trimeți,
Să udi, surioară, pământul...”

sau:

“Fata mării călătoare
S-o dus pe-o apă mare
Și se va întoarce c-o ploaie mare!” (*idem*, 122).

Credințe referitoare la influența nefastă a morților necurați sunt larg reprezentate: “Se crede că dacă cineva a murit fără lumânare, trebuie udată, pentru că altfel ar aduce seceta: «La noi o adus pe unul care a murit în spital la Darabani și, când l-o trecut hotarul, o uitat să-l ude cu apă și de asta-i secetă»”; “Dacă moare cineva de moarte năprasnică în păduri, la înmormântarea lui vor fi ploi mari” (*ibidem*). În timp, jertfele umane, trecând prin faza simulacrului (așa cum am văzut din exemplul de mai sus), au fost integral substituite cu efigii ale ființelor omenești sau sacre, puse altădată în legătură cu fenomenului respectiv. Așa au apărut statuetele din lut (sau chiar din cârpe, ceară⁴), reprezentând Caloianul, Muma Ploii, Tata Soarelui etc. – personajele centrale ale unor ritualuri de manipulare a precipitațiilor.

În calitate de mesageri între lumea divinului și cea a umanului, păpușile/statuete puteau străbate drumul în ambele sensuri. Nu numai oamenii își trimiteau înlocuitorii în lumea cealaltă; existau situații în care păpușa anticipa prezența pe pământ a omului, fiind un exemplu tipic de ipostaziere a sufletului, existent în lumea cealaltă cu mult înainte de apariția persoanei pe pământ, în lumea oamenilor. Apa era, ca de obicei (a se vedea și reprezentările legate de Apa Sâmbetei), una din căile firești de comunicare între cele două lumi. Asemeni biblicului Moise, mesagerul divinității vine în lumea oamenilor. Un pustnic, dorind să aibă un copil, “se hotărî a se duce la un râu și ce-a găsi, al lui să fie. Află un coș în care era un copil de lemn. El se rugă lui Dumnezeu 3 zile și 3 nopți să facă o minune să însuflețească lemnul...” (P. Ispirescu, *Dunăre voinicul, apud Șăineanu*, 379). Și alte nașteri miraculoase sunt provocate prin intermediul unei statuete magice: “O babă, neavând copil, puse de dor în leagăn un lemn de tei înfășat ca un băiat și tot legându-l, numai ce auzi plâns de copil și văzu în locul lemnului un băiat frumos...” (M. Lupescu, *Tei-Legănat, apud Șăineanu*, 378). În varianta publicată de Gr. Sima, un moșneag, a cărui nevastă n-avea copii, își făcu unul din lemn de tei, pe care-l legăna zi și noapte, până se făcu viu etc.

2.3.1. Cu valoare apotropaică, se realizau astfel de statuete/păpuși ce întruchipau persoana în cauză, pentru a transmite asupra lor boala, farmecele etc care-l imobilizaseră pe bolnav. Într-un vechi descântec babilonian, spălarea cu apă poate îndepărta acțiunea magică, trimisă astfel asupra unui înlocuitor: “Spălatu-mi-am mâinile, limpezitu-mi-am trupul în apa de izvor curată ce coboară de la Eridu. Fie ca tot răul și orice înrăurire aducătoare de rău ce se află în trupul meu, în carnea mea, în vinele mele, răul prezis de visele urâte, de relele

⁴ Cf. Ciubotaru-2, 117.

prevestiri, de semnele rele... răul prezis de preotul care cercetează măruntaiele mieilor jertfiți, /tot răul născut/ din cele ce-am văzut în zilele mele, din ce am călcat mergând pe uliță, ori din ce am zărit prin împrejurimile cetății, și duhul cel rău, strigoii cel rău, boala, molima, nesomnul, urâtul, zbuciumul, tulburarea, durerea de burtă, fiorul, teama, sângerarea, osteneala, plânsul, șoapta rugăciunilor mele, plânsul, /și urmările/ juruinței, ale rugii, ale vrăjitoriei, farmecele, scuipatul /aducător de rău/, funinginea /făcătoare de rău/, și orice descântec făcut împotriva-mi de oameni, /fie deci ca toate/ să treacă, prin apa în care m-am spălat, prin apa în care mi-am limpezit mâinile, asupra păpușii care-mi ține locul...” (Reiner, 88).

La români, pentru a descânta de sperietură, “se face o păpușă din trei petice, culese pe ascuns din gunoaie, iar noaptea, după ce s-a culcat copilul, se aprinde și-l afumă cu ea. Lucrul acesta se face în trei seri, de câte trei ori. Apoi păpușa se îngroapă în răscrucile drumului, zicând de trei ori: «Nu îngrop păpușa, ci boala lui (*cutare*), și el să rămâie curat, etc.»” (Candrea, 1944, 391). În Oltenia se descântă de junghi într-o oală cu apă, în care se taie gâtul unei păpuși – se taie junghiul – și apa o bea bolnavul (*idem*, 308). “În Oltenia mireasa trebuie să poarte în ziua cununiei o păpușă și un cuțitaș; cu acest cuțit se pot vrăji fetele pentru a se mărita curând, iar păpușa e bine s-o poarte, căci atunci nici o vrajă de ursită, care se fac pentru a omorî nevestele, nu se va prinde de ea” (Sevastos-1, 290). Mai mult, ca să scapi de efectele vrăjilor, “se face o păpușă în chip de om, din humă și o descântă bine și le-o dă de o îngroapă în pragul porții, ca orișice blestem sau dăătăuri să se puie pe păpușa aceea” (Mușlea-Bârlea, 471). “Se mai obișnuiește să se arunce în sicriu păpuși mici, pentru fiecare membru al familiei câte una, ca să le moară moartea” (Bodeanu, 192). La sârbii din Kosovo este obiceiul ca, în cazul a două morți într-o casă în timp de un an să îngroape cu cel de-al doilea mort o păpușă de cârpă, ce înlocuiește a treia posibilă jertfă umană (Tolstaia-2, 1994). Pentru evitarea posibilei morți produse de o boală redutabilă, procedeul păcălirii rituale a duhului bolii era frecvent folosit. De exemplu, în Celebes, bolnavul este transportat neori în altă casă, lăsându-se în locul lui, în pat, o momâie făcută dintr-o pernă și haine. Se crede că demonul o ia drept bolnavul respectiv, iar acesta se însănătoșește (Frazer, 1980, I, 59). La populația batak, demonul bolii este conjurat să iasă din corpul bolnavului și să intre într-un chip făcut din lemn de bananier, care aduce cu fața unui om și este învelit în ierburi magice; apoi chipul este aruncat sau îngropat la hotar. Câteodată imaginea, îmbrăcată bărbătește, se pune la o răscruce de drumuri sau într-un alt loc de trecere, în speranța că vreun trecător, văzând-o, va tresări de spaimă și va striga: “Ah! cutare a murit!”, deoarece se crede că exclamația îl va păcăli pe duhul bolii și acesta va pleca (*idem*, 60).

O serie de practici apotropaice le vizau chiar pe vrăjitoare, care în punctele de maximă activizare a maleficului, puteau să-i agrezeze pe oameni. La ruși, de Sf. Ion (24 iunie), se făcea o păpușă din paie, îmbrăcată cu haine de femeie, ce o înfățișa pe vrăjitoare. Păpușa era pusă pe o prăjină, apoi era purtată prin sat și aruncată în foc, în apă sau era ruptă în bucăți (Gura-Ternovskaia-Tolstaia, 29). La Graz, în ajunul Sf. Ion, oamenii fac o păpușă numită *Tatermann*, pe care o târăsc până la locul unde se spală rufe și o izbesc cu mături aprinse, până ia foc (Frazer, 1980, V, 12). Tot în scop apotropaic erau făcute, la ruși, simulacre ale păsărilor. A doua zi de Bobotează se fac din aluat figurine de animale domestice și cruci și se dau acestora în mâncare, împotriva deochiului; Strahov, 28); *coțofene* din secară (pânișoare în formă de pasăre) erau făcute pe 9 martie; se dădeau la vaci, pentru ca vrăjitoarele să nu vină, sub forma unor coțofene, și să ia laptele vacilor (*idem*, 107).

2.3.2. În cadrul vrăjilor

Vrăjile de dragoste erau cele în care utilizarea păpușilor și a statuetelor înlocuitoare avea un rol deosebit de important. Ținând locul persoanelor vizate, păpușile putea oferi informații relevante referitor la destinul practicanților, așa cum se întâmpla în cazul practicilor oraculare: “Ca să testeze iubirea unuia sau a altuia, feciorii luau fuior din caierul fetelor, făceau două păpuși, le așezau față în față. O păpușă reprezenta fata și primea numele unei fete prezente, iar cealaltă primea numele băiatului cu care fata respectivă «era în vorbă». Aprinzându-le, una din păpuși se apleca înspre cealaltă, aceasta însemna că feciorul sau fata a cărei păpușă s-a “îmburdat” iubește mai mult” (Bilț, 26). O altă ipostază a păpușii-dubluri este realizată cu ajutorul unui lemn ritual (cf. și *infra*, la capitolul consacrat vrăjilor de aducere a ursitului): “La miezul nopții iese vrăjitoarea la cruciș de hotare, unde înfige un băț pe care-l îmbracă cu straietele fetei care vrea să-și vadă ursitul ce are s-o ieie; acolo ea îi descântă cu apă ne-ncepută, pe care fata trebuie să i-o aducă la miez de noapte cu gura din scocul a trei mori, fără a fi văzută ori a vorbi cu cineva” (Gheorghiu, 33).

Daunele produse obiectului utilizat în practicile magiei negre se extindeau, prin analogie, conform principiilor magiei simpatetice, asupra persoanei întrucupate de respectivul obiect. Vătămarea se putea solda cu o “legare permanentă” sau putea duce chiar la moarte. O vrăjitoare din secolul al XVII-lea descria amănunțit această practică: “Cel mai rapid mijloc de a lua viața omului prin intermediul farmecelor este de a face o figurină din lut, cât mai aproape de chipul omului pe care vrem să-l ucidem, și s-o uscăm cu grijă. Și dacă vreți ca o anumită parte a lui să fie mai slabă decât celelalte, luați un cârlig sau un ac și înfișeți-l în acea parte căreia doriți să-i provocați slăbiciunea. Când însă doriți ca o parte a trupului să se usuce, atunci luați această parte a păpușii și ardeți-o. Astfel poate fi distrus tot trupul” (*Wonderfull Discovery of Witches in the Country of Lancaster*, 1613, *apud* Robbins, 91). Pentru a scăpa de un dușman, se făcea o păpușă din lut, era înțepată cu ace, cuie și sticlă pisată, iar mai apoi era dată pe apă, cu capul în jos (Redford-Minionok, 461). Cine dorea să-i provoace dușmanului o durere chinuitoare, trebuia să înțepe păpușa în regiunea dorită. Dacă păpușa era înțepată mult timp în inimă, dușmanul va muri. Uneori păpușa era arsă pe foc, timp în care victima umană se chinuia în agonie acasă (*idem*). În alte cazuri nu se urmărea uciderea persoanei vizate, ci producerea de necazuri, daune în gospodărie: “Din dușmănie se aruncau păpuși din cărpe în holda cuiva, zicând: «când vor rodi păpușile, atunci să-ți rodească grâul». Dar dacă acestea erau găsite în holdă, se înfigea câte o țepă în fiecare păpușă, rostind următoarele cuvinte: «cum se înfișează țepa în păpușă, așa să se înfișează răul în casa celui care le-a pus» (Taloș, 265). Păpușile-simulacre puteau fi folosite deci și în ritualurile magice de întoarcere a vrăjii. În afara de exemplu de mai sus, în care era utilizată aceeași păpușă, vraja de întoarcere având astfel o probabilitate mai mare de atingere a rezultatului scontat, era nevoie de confecționarea unei noi statuete, consacrate exclusiv contra-vrăjii: “O țandură ca de-o palmă o îmbraci și faci dintr-însa păpușă închipuind și menind pe femeia ce o dușmănești; o îngropi în prispă, în dosul casei așa vrăjită cum îi ca să nu se mai aleagă nimic din casă cea, și de este cine s-o împuște prin dreptul inimei atunci scapi de fapt” (Sevastos, 1990, II, 164). Alteori, contra-vraja se realiza cu mare greutate, presupunând un ritual complex. În cazul în care victima nu putea realiza singură operațiunile necesare, locul ei era luat, în afara păpușii de exorcizare, de un substitut uman. Astfel, se face o păpușă, o femeie, folosind fragmente din vestimentația bolnavei: “din cămeșa iei o cârpă din batic, din pânzătură, din sucnă, ieu din chieptari, din lătric, ieu din bludz, ieu de la chior și fac o păpușă, o fimeie, ș-o îmbrac așa, s-o punem în mejdă, adică în brazda de pământ făcută cu hârlețu”. Dacă persoana care îi cere vrăjitoarei să intervină în vederea reînălării binelui nu este în stare să ridice pământul atâta cât vrăjitoarea să poată petrece de nouă ori prin mejdă o cămașă veche de a bolnavei, o altă femeie este plătită pentru a-i ține locul. Ea trebuie să fie despletită și îmbrăcată numai în cămașă (Liiceanu, 91).

Într-o mărturie din secolul al XV-lea, aflăm despre utilizarea păpușilor de ceară în cadrul vrăjilor. Cineva a încercat să-și rănească dușmanul înfingând ace într-o păpușă de ceară, sufocând-o în tămâie și smirnă și apoi îngropând-o, după inscripționarea unei alte imagini, în locul pe unde avea să treacă victima. Ritualul era însoțit de descântece care explicau semnificația ritualului: “Cum se topește ceara, așa să se topească N. de pe fața pământului” (Kieckhefer, 24). În practicile magice românești, statueta de ceară⁵, alături de materialul din care este realizată, sunt utilizate cu deosebire în farmece de dragoste și practici divinatorii: “Fac un omușor de ceară, pe care-l menesc cu numele omului ce li este drag; îl pun lângă foc lăsându-l să se încălzească și să se topească pe încetul, zicând: «Cum se topește omușorul acesta de ceară în fața focului, așa să se topească și inima lui (*cutare*) după mine»” (Gheorghiu, 29-30). Aceeași statueta de ceară putea servi și la paralizarea legăturii dintre două persoane: “dacă se leagă cununia între doi inși, adică dacă se face faptul ca doi inși să nu se poată căsători, oricât de mult și-ar fi dragi, se poate ajunge la o ură între dânșii. Mijlocul este următorul: să se facă două chipuri de ceară, unul al ei și unul al lui, și să se îngroape în pământ, în cimitir, la umbră, unde nu ajunge soarele. Dacă nimeni, fie cu voie, fie fără voie, nu le dezgroapă, cei meniți cu acele păpuși rămân legați pe veci; dezgropând cineva păpușile, cei doi sunt dezlegați și se pot căsători” (Pamfile, 1998, 166).

La ruși, fetele bătrâne care doreau să-și atragă dragostea bărbaților, încearcă să scoată urma încălțării celui fermecat sau să scoată din căciulă un fir de ață sau ceva asemănător, și toate aceste ingrediente, după ce le lipesc de un cocoloș de ceară, le aruncă în foc zicând: “Să arzi și tu după mine cum arde în sobă ceara aceasta! Inima ta să se topească așa cum se topește ceara aceasta, și să mă părăsești atunci când vei găsi ceara aceasta”. Se spune că după aceea bărbatul fermecat se va îndrăgosti neapărat de fata respectivă; în caz contrar, el se va îmbolnăvi, se va topi și, în sfârșit, își va găsi moartea (Miloradovici, 1994, 11-12). Descântătoarele și ghicitoarele puteau lesne afla cauza bolii sau a dezechilibrului produs unei persoane prin “citiul” în ceară topită: “Spaima la noi, dacă boala se trage dintr-o înfricoșare de mai demult, se alungă aflându-se ce pățanie va fi avut bolnavul; topești cositor sau ceară și torni în apă cositorul acela sau ceara, și a ce seamănă ele când se încheagă, arată din ce vine spaima bolnavului; după care vrăjă, spaima numaidecât îi trece cu totul tot”⁶. “Pentru spaimă, când se sparie un copil, se duce copilul la sfârșitul lunei la descântătoare, în zi de post, să-i sleiască ceară pe cap. Aduce apă neînceptută în strachină și-o pune pe capul copilului; topește ceara în vatră și-o toarnă în strachină și în ceara aceea se arată ființa de care s-a speriat; poate s-a speriat de mătă, or șoarec, iese deasupra pe apă. Ceara o face lumânare și-o dă la biserică și copilul scapă” (Niculiță-Voronca, 1171).

În mod asemănător, în practicile oraculare desfășurate în ajunul Sf. Vasile, ceara era un element de bază a ritualului: “Într-o strachină cu apă ne-nceptută, picuri dintr-o lumânare de

⁵ Cf. Antoaneta Olteanu, *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, p. 274.

⁶ În loc de ceară putea fi folosit, în practici de același tip, plumbul: „Spre a afla ori de vor trăi sau muri, femeile topec ceară sau plumb. Dacă plumbul sau ceara topită ia forma crucii, apoi e semn de moarte; dacă ia o altă formă, apoi se zice că respectiva va trăi” (Gorovei, 1995, 145). Sau: „Fetele adună apă rece ne-nceptută într-o strachină, însă mai ales într-un pahar. După aceasta topec într-o lingură sau în altceva plumb și apoi îl toarnă în apă. Dacă din plumbul turnat în apă se formează ceva ca un chip de om, atunci se crede despre fata pentru care se face aceasta, că se va mărita; iar dacă nu se formează nimic, decât numai niște grămezi de plumb, atunci se crede că nu se va mărita. De cumva însă se formează un chip de om și pe lângă el mai multe puncte, atunci crede fata care a topit plumbul, că viitorul ei bărbat, ursitul ei, va fi om bogat, om cu stare; iar de cumva se formează numai chip de om fără puncte, atunci crede că viitorul ei bărbat va fi om sărman. De se formează din plumbul topit și turnat în apă o biserică, viitorul soț al fetei va fi preot; de se formează pădure, bărbatul ei va fi pădurar; de se formează o cruce, crucea e ursitul ei, vasăzică n-are ce să mai aștepte la măritat, căci încă înainte de aceasta are să moară” (Marian, 1994, I, 53-54.).

ceară de la Paști două picături, menind, una pentru tine, iar cealaltă pentru cea ce ți-e drag; de picăturile se unesc, cel menit te va lua, iar de picăturile se îndepărtează tot mereu, poți să nu mai tragi nădejde” (Sevastos, 1990, I, 136). Fetele adunate pun apă rece ne-ncepută într-o strachină, însă mai ales într-un pahar. Dacă din plumbul turnat în apă se formează ceva ca un chip de om, atunci se crede despre fata pentru care se face aceasta că se va mărita; iar dacă nu se formează nimic, decât numai niște grămezi de plumb, din care nu se poate deduce nimic, atunci se crede că nu se va mărita. Unele fete întrebunțază în loc de plumb ceară (Marian, 1994, I, 53). Aflarea destinului prin intermediul picăturilor de ceară era întâlnită și la alte popoare. În Portugalia se ghicea în mod asemănător: într-un vas turnau ceară topită, apoi aruncau niște bilețele împăturite, ce conțineau nume de bărbați; pe prima hârtiuță care se desfăcea în apă era scris numele ursitului (Serov-Tokarev, 51). “Iau un blid, însă mai ales un pahar cu apă rece neincepută, apoi sparg un ou de găină și lasă să-i curgă tot albușul în apă. Dacă din albușul acesta se formează în câțva un chip de om, atunci fata se va mărita în anul ce urmează” (Marian, 1994, I, 54). Alteori, ceara constituia nu atât elementul primordial al actului magic, ci un material din care erau alcătuite obiectele consacrate: “Fata face două străchinuți de ceară, în mijlocul lor pune câte o luminiță, și pune aceste străchinuți în două margini opuse pe o strachină cu apă; aprinde luminile, pe care le-a menit, una ea și alta flăcăul dorit, și dacă aceste străchinuți plutind pe apă se întâlnesc, se crede că cei doi se vor lua, iar dacă nu se întâlnesc, nu se vor lua” (Gorovei, 1995, 259). Fac două lumânărele mici și subțirele de ceară. Lumânărelele acestea le fac la un capăt turtite sau le pun pe niște coji de nucă, ca să poată pluti pe apă. Apoi le aprind, le dau drumul pe apa din strachină, făcând printre ele semnul crucii și menindu-le, adică dând uneia numele unui fecior, iar celeilalte numele unei fete. Dacă aceste două lumânărele, plutind pe apă, se împreună, cred toți că acei doi tineri se vor căsători cât de curând (...). Dacă în urmă una sau alta dintre lumânărele scâpătează, adică se scufundă în apă, e semn că acela pentru care a fost menită va muri (Marian, 1994, I, 55).

Utilizarea unei anumite lumânări în cazul în care se dorea să se stabilească un contact cu demonul este un leitmotiv în mitologia rusă: “când te întorci de la slujba de Înviere să te urci în cerdac cu lumânarea adusă și vei vedea un câine mare – acesta este duhul casei” (Gura-2, 1984, 135). De asemenea, se spunea, ceara care picura din lumânările de la înviere se păstra; se purta în buzunar împotriva demonilor, a vrăjitorilor (la italieni, Krasnovskaia, 1977, 24). De Sf. Andrei se duce fata la fântână, ținând în mână o lumânare de ceară de la Paști, se apleacă pe ghizdele și uitându-se în fața apei zice: “Sfinte Andrei, scoate-i chipu-n fața apei, ca-n vis să-l visez, ca aievea să-l văd”. Apa din fântână se tulbură, apoi se liniștește și vede chipul celui ce are s-o ia (Sevastos-1, 135). Tot din ceară se realizau lumânări speciale, care aveau exclusiv această funcție augurală. Obținerea lumânărilor presupunea realizarea unui întreg ritual, ce se desfășura în ajunul Bobotezei. Astfel, se spunea: “Ia tort de învățătură sau din fuiorul de la cruce, pune-l în trei pentru feștilă și întinde pe ea o lumânărică de ceară; nu mânca toată ziua, seara înainte de culcare aprinde-ți lumânărica, închină-te, bate mătânii, bucățița de lumânare ce ți-a rămas pune-o sub cap și în somn îți vei vedea ursitul” (Sevastos, 1990, I, 137). De Sf. Andrei se realiza o practică asemănătoare: “De cu vreme să faci o lumânărică de ceară cât degetul cel mic în lungime și grosime; când vine vremea de culcare să se roage la Maica Domnului să-și aprindă lumânărica și trebuie să bată atâtea mătânii până se va trece, și-n somn de bună seamă va vedea partea ei ce i-o va trimite Maica Domnului” (Sevastos-1, 135). Vineri seara /Vinerea Mare/, când se ocolește biserica cu epitaful, femeile lipesc de cruci la morminte lumânări de ceară curată. Lumânările acelea se lasă acolo până se trec de tot. Femeile tinere ori fetele mari obișnuiesc să fure asemenea lumânări. Sunt două credințe: una că cu ceara acelor lumânări își pot face de dragoste, să se lipească de ele acela pe care îl iubesc cum se lipește ceara; iar altă credință este că dacă se pune asemenea ceară în uleiule cu albine, se face ceară multă în anul acela (Marian, 1994, II, 117). Cititul în flacăra

lumânărilor constituie și el o practică divinatorie. Pentru a obține vindecarea unui bolnav se aprind trei lumânări în același timp; ordinea în care se vor stinge flăcările constituie un semn. Dacă mai întâi se stinge prima, vindecarea e garantată; dacă se stinge a doua, boala va fi lungă, dacă a treia se stinge mai întâi, atunci e semn de moarte (Pont-Humbert, 175). Pentru multe popoare, trei lumânări pe o masă prevestesc necaz sau moarte (la ruși, ucraineni, francezi, Sumțov, 1890, 86). Tot aici trebuie încadrată observarea rituală a lumânărilor de la botez sau de la căsătorie, care pot oferi și ele informații însemnate despre viața posesorului lor; mai mult, manipulările acestora aveau cu siguranță repercusiuni sensibile: “După ce s-a întors acasă, luminile de botez /nu este datină să se întoarcă cu dânsese aprinse/, se pun pe masă, ca să ardă. Și dacă cel botezat este fată, trebuie luminile să ardă în trei seri dupăolaltă, ca să se mărite” (Marian-1, 1995, 121-122). Lumânările de nuntă se fac pe înălțimea mirilor; “mai sunt încă cu mare băgare de seamă ca nu cumva să le rupă, socotindu-se prevestirea morții unuia dintre soți sau vreo altă nenorocire. Lumânarea groasă dovedește viață anevoioasă. Tot timpul cât nuna gătește lumânările nimeni să nu spuie cuvânt rău sau să se sfădească, căci atunci și însurăței se vor ciondăni” (Sevastos-1, 287). A cui lumânare s-a trecut mai repede, viața aceluia se va trece mai curând (*idem*, 337). Mai mult, lumânările de la botez se păzesc ca ochii din cap, nu cumva un dușman, o vrăjitoare sau o fermecătoare să puie mâna pe o bucățică de ceară dintr-o lumânare de botez, ca amestecând fărâmitura aceea în altă bucată de ceară, “fac din ea draci cu chip omenesc și vrăjesc de rău și de pieire pe dușmanii lor pe a altora pentru plată” (Sevastos-2, 196). Alteori ritualul magiei divinatorii presupunea câte o lumânare pentru fie care persoană implicată în ghicit (ipostaziere a persoanei implicate în actul magic; cf., în acest sens, și legendele ce povestesc despre existența, pe cealaltă lume, a câte unei candelă pentru fiecare ființă vie): “Fac adecă două lumânărele mici și subțirele de ceară (...). Lumânărelele acestea se fac la un capăt turtite, sau le pun pe niște coji de nucă. Apoi le aprind, le dau drumul pe apa din strachină, făcând printre ele semnul crucii și menindu-le, adică dând uneia numele unui fecior, iar celelalte numele unei fete. Dacă aceste două lumânărele, plutind pe apă, se împreună, cred toți că acei doi tineri, ale căror nume le poartă lumânărelele, se vor căsători cât de curând; iar de nu se împreună, nu-i speranță de nuntă. Sau dacă în urmă una sau alta din lumânărele scăpătează, adică se cufundă în apă, e semn că acela pentru care a fost menită va muri” (Marian, 1994, I, 55).

Derivând direct din această ipostază a lumânării-personificare a destinului, practicile magiei negre cunosc mai ales o lumânare nefastă⁷, instrument indispensabil al vrăjilor de dragoste. La ruși, de exemplu, pe o lumânare cumpărată de la biserică era zgâriat numele persoanei dorite, după care lumânarea era așezată în biserică, alături de celelalte lumânări. Cel pentru care a fost aprinsă această lumânare va începe să ducă dorul persoanei respective și să încerce să se întâlnească cu ea (Redford-Minionok, 402). “Dănacii și fetele, înainte de a pleca la horă, aprind rămășițele de lumânări ce rămân de la Paști și trec printre ele, ca să se uite lumea la dâștii ca la Domnul Isus Hristos” (Pamfile, 1998, 43). În Anglia se realiza o practică asemănătoare: pentru a-l aduce cât mai repede pe iubit, lumânarea aprinsă trebuie străpunsă cu două ace. Când flacăra va ajunge la ace, ursitul va apărea imediat. Când acele străpungeau lumânarea, se cânta: “Nu lumânarea am străpuns-o eu astăzi, cu acele./ Eu am străpuns cu acele inima (*lui cutare*)./ Acum n-o să-mi mai fie greu mie, singură./ El va veni și va sta cu mine” (*idem*, 403). În vrăji de întoarcere, apărea așa-numita lumânare răsturnată, adică arșă la celălalt capăt: pentru a-l prinde pe hoț trebuie să iei o lumânare de ceară de la biserică, care să fie lipită la icoană cu susul în jos, pentru ca, asemeni lumânării, Dumnezeu să întoarcă sufletul

⁷ Evident, nu este vorba de lumânarea „curată”, apotropaică: „Se crede că de aceea se pune lumină aprinsă în mâna omului ce moare, ca să nu se poată apropia Necuratul de dânsul și pentru ca să meargă curat pe cealaltă lume” (Marian-3, 1995, 24). „La stative se pune oleacă de ceară, căci necuratului tare-i place să se apropie; dar dacă pui ceară nu vine” (Niculiță-Voronca, 1083/1084)”.

dușmanului, să-i producă hoțului o asemenea apăsare, încât să se căiască și să-și recunoască vina (*ibidem*, 402). Și la români întâlnim ecouri ale unor asemenea practici: “Una s-a dus la biserică cu nouă lumânările de ceară și le-a lipit de un sfeșnic la Maica Domnului, cu lumina în jos. Și bătea mătânii blestemând: cum se topesc lumânările de ceară, așa să se topească vrăjmașa!” (Sadoveanu, 294): Pentru dușmani, se face o lumânare mare și se pune în biserică, să ardă cu lumina în jos, să curgă pe podele; aceasta se face în duminica întâia la lună nouă, și cum nu se alege nimic din ceara aceea, așa nu se alege din acela pe capul căruia faci. Sau: “iau picături de pe jos, ce au curs de la lumânarea din biserică și scamă ce cade de la pânză când țese, de fac muc și fac o lumânare ș-o pun să ardă în biserică pe capul celui ce i-a făcut rău” (Niculiță-Voronca, 1170). Pe lângă aceste funcții distructive, lumânările, ca și statuetele de ceară, erau utilizate și cu valoare de propițiere sau terapeutică⁸: “În ziua de anul nou ies de noapte femeile și fetele și scot apă din fântână cu lumânarea aprinsă la toarta cofei turnându-și apă pe piept, altele se spală cu totul la fântână spunând: «Nu scot apă, dar scot jocul și norocul, cinstea și voia cea bună» etc. Și se spală tot farmecul ce le-a fost dat peste an⁹” (Niculiță-Voronca, 128). Se poate observa, de partea cealaltă, o influență a magiei asupra creștinismului. În timpul unor exorcizări, preotul făcea o imagine din ceară a celui posedat de diavol, rostind, dacă era știut, un nume al diavolului sau un alt epitet potrivit, aruncând mai apoi păpușa în foc (Stampa, *Fuga Satanae*, 1597, *apud* Robbins, 93).

2.4. Ucidere prin înțepare/înjunghiere

2.4.1. Acul

O dată realizat, faptul era trimis persoanei vizate. Trimiterea se putea face, cel mai simplu, prin aruncarea în drumul rivalului a unor obiecte supuse acțiunii vrăjii: “de aceea omul trebuie să se păzească de a călca în aruncături și mai ales să se ferească de a ridica anumite lucruri pe cari le vede pe drum” (Candrea, 1944, 177). Concretizarea farmecului este ilustrată de orice obiect găsit, întâlnit în drum sau în locuri atipice: “Ace afla înfipte în pământ sau în gard nu este bine a le lua, căci se crede că ele ar fi pline de boale, și acel ce le ia se poate apoi greu bolnăvi, ba chiar poate muri” (Gorovei, 1995, 5). Evident, vrăjile nu erau făcute numai pentru a ajuta, pentru a favoriza¹⁰ pe cineva. Era foarte răspândită credința care

⁸ Pentru a trata bolnavul de anghină pectorală, trebuie să te duci în biserică la miezul nopții și să iei puțin plumb din rama ferestrei. Se face din acest plumb o inimă pe care bolnavul o poartă asupra lui (Anglia; Redford-Minionok, 403).

⁹ Fetele, adunate în seara de Sf. Vasile, pun apă neînceptută într-un vas, apoi topesc într-o lingură plumb, pe care îl toarnă în apă: „dacă din plumbul topit se formează în apă ceva asemănător unui chip de om, se crede că fata pentru care s-a turnat plumbul se va mărita, iar dacă nu se face nimic, nu se va mărita...” (Pamfile, 1998, 110). „Înspre Anul Nou să topești plumb și să-l verși într-un pahar cu apă rece. Dacă stropiturile par a fi copăcei cu frunză și floricele, ai să ai peste an mare foloase și bucurie. Dacă plumbul face semnul crucii, sau al unui cap de mort, sau al trunchiurilor de copaci uscați, moarte are să fie în casă în anul viitor” (Zanne, IX, 267).

¹⁰ Pentru a face ca albinele să fie rele, bune luptătoare, în vederea apărării propriilor poziții și a asigurării unei bune recolte, țărani rosteau o incantație asupra unor ace: „După ce au scos toți stupii și i-au așezat la locurile lor se așează nouă ace, neîntrebuințate, în urdinișul primului stup, zicând:

«Vă dau armele turcului
 {i ale neamțului,
 {i ale muscalului,
 Să nu vă poată strica
 Alte albine

spunea: “Ace de visezi, sunt junghiuri, sunt farmece” (Niculiță-Voronca, 579). Așa că, în afara puterii deosebite, de influențare a ursitei, de grăbire a împlinirii acesteia, pe care o aveau obiectele de metal, în cazul nostru, acele, acestea erau folosite de asemenea și în scopuri intențional malefice, în farmece de dragoste prin care se rupeau legături, căsătorii etc.: “Cu ac sau bold se poate lega un bărbat. Dacă are o femeie ciudă că a părăsit-o și se însoară cu alta, când stă el la cununie, îndoiaie un bold, și încă de-l aruncă într-o apă ca să nu-l mai găsească, e nenorocit pentru toată viața – dar de-l strânge și apoi îl îndreaptă – se însănătoșează” (Niculiță-Voronca, 579). O altă practică de legare utiliza un ac fără urechi, apelând, în același timp, la formula imposibilului: “Se ia un ac fără urechi și se înfîșe deasupra ușii, zicând: «Când îi vor crește urechi acului, atunci să se mărite *cutare*” (*Vjatskij fol'klor*, nr. 299, 55). În mod asemănător, ruperea urechii acului era un prilej de realizare a echilibrului dorit: “Dacă întâmplător în timp ce cosea se rupea urechea acului, trebuie să iei acul și să zici: «Cum nu poate trăi nimeni fără ac, așa și fără cutare să nu poată trăi»” (*idem*, nr. 265, 51). Asemeni penelor sau a cuielor, acele erau folosite și în cazul în care se dorea vătămarea intrusului, a piedicii în calea împlinirii amoroase a petenților. Un asemenea ritual malefic era adesea însoțit de vraja aferentă: “Se duc în grădină la un păr, cu un ac, pâne și sare, și, împungând cu acul la rădăcina părului, rostesc de trei ori după olaltă următoarea vrajă:

«Mă luai din casă
 Di la masă,
 Cu ochii ochind,
 Cu sprâncenele amăgind,
 Toți feciorii la mine să se gândească,
 La mine să pornească.
 Mă uitai în sus,
 Nu văzui nemic;
 Mă uitai la răsărit,
 Văzui un păr mândru înflorit
 Și su păr era un bou sur, mare,
 Și pe bou 99 de ucenici /draci/ negri,
 Sângele i-l beau,
 Oasele i le sfărâmau,
 În strat de moarte îl lăsau.
 Eu din gură așa am grăit:
 – Lăsați voi 99 ucenici
 Boul ăst bătrân,
 Nu-l chinuiți,
 Nu-l trudiți,
 Sângele nu i-l beți,

Străine.
 Da' nici voi să nu cățați
 Pe altele să stricați!
 De pământ să vă prindeți,
 Grămăgioară să ședeți,
 Cum stă poporul
 În ziua de Bobotează
 Pe lângă preotul
 Care stă și cetește
 Și apa o sfințește)” (Gorovei, 1990, 237).

Oasele nu i le sfărmați,
 Și vă duceți, voi, 99 ucenici,
 Unde voi veni și eu,
 Vă duceți la N.N.
 Cu 99 de ace împungătoare
 Împungeți-l
 Străpungeți-l;
 Cu 99 sulii însulițătoare
 Însulițați-l,
 La mine mânați-l,
 Că pân' ce veți duce,
 Vă fâgăduiesc
 Și vă voi și da
 Pită și sare
 Și 25 mătane.
 De vă duceți
 Și mi l-aduceți,
 Nu-i dați stare a sta,
 Mâncare a mânca,
 Popas a popăsi,
 Vorbe a vorbi,
 Nici cu mamă, nici cu tată,
 Făr' cu mine-întâiași dată;
 Nici cu fini,
 Nici cu vecini,
 Cu drăguțele lui de-a se-ntâlni,
 Nemic să nu poată povesti
 Până la mine a veni!»

După ce au rostit cuvintele câte de trei ori după olaltă, îngroapă la rădăcina părului pâinea și sarea și apoi fac douăzeci și cinci de mătănii, pentru ca în carnavalul ce vine să se mărite” (Marian, 1994, I, 97-98). Pe lângă vrăjile concrete prin care se putea forța mâna destinului, fetele puteau utiliza acest instrument consacrat și în practici divinatorii. Rușii cunosc în acest sens obiceiul ghicitului prin intermediul acelor. Fetele de la țară, când se hotărâsc să ghicească cu ajutorul acelor, le roagă pe fermecătoarele sau pe moașe să facă acest ritual, ele singure nu trebuie să ghicească, deoarece în acest caz ursita nu se va îndeplini. Fermecătoarele iau două ace, le șterg cu untură, le dau drumul într-un pahar cu apă. Dacă acele se scufundă, e semn rău; dacă se întâlnesc, e semn de apropiată întâlnire și căsătorie; dacă se despart unul de celălalt, înseamnă că sunt obstacole în calea căsătoriei, din partea oamenilor răi; dacă s-au dus în direcții diferite, e semn că cea careia i se ghicește va rămâne fată bătrână” (Saharov, 93). În viața cotidiană, acul era considerat un semn, un mesaj trimis din cealaltă realitate, de a cărui semnificație trebuia să se țină seamă: “Dacă-ți scapă un ac, un cuțit etc. din mână și se înfige, cu vârful, vine un musafir” (Zanne, IX, 265); “Ac dacă găsești, e semn de sfadă”; “Când gândești ac cu urechi, e semn că-ți va face femeia o fată; fără urechi, îți va face un băiat” (*idem*).

Acul este un instrument magic destul de des utilizat în practicile de alungare a elementelor malefice, mai ales pentru că era la îndemâna tuturor și, de asemenea, pentru că slujea cel mai bine obiectivelor magiei contraofensive (spre deosebire de cuțit, topor, de exemplu, care semnificau cel mai bine latura nefastă a magiei, fiind extrem de utilizate mai ales în vrăji). Este foarte răspândit obiceiul de a pune în hainele copilului un obiect din fier; ca

succedaneu al fierului, acul îndeplinea la fel de bine rolul de apotropeu: “În leagănul copilului pun un ac, mai ales sub pernă, un foarfece. Româncă nu lasă niciodată copilul singur în casă, fără să nu pui lângă el în leagăn fier, ori cuțitul, foarfecele (...), orice are la îndemână de fier, sfredel, daltă, frigare, ori, de nu, cel puțin un ac” (Ciașanu, 285). De asemenea, el apărea frecvent în practicile de protecție a animalelor din gospodărie, atunci când exista pericolul luării laptelui, a manei acestuia: «În Basarabia se ia o coajă de ou, se pune în ea tot felul de semințe, zicând: “Când se va lua mana câmpului, atunci să o ia pe a vacii”. Oul se îngroapă în ocol, înfigându-se în el un băț de alun, în inima căruia s-a înfipt un ac, zicând: “Când va trece frânghia corăbiei prin urechile acului, atunci să ia mana”» (Pavelescu, 1944, 41). Pentru a preveni cazurile de contaminare cu diverse elemente nefaste, se obișnuia să se poarte în permanență ace, pentru a da la timp replica agresorului: “La noi întâlnirea cu popa este privită de popor ca piază-rea; femeile aruncă ace cu gămălii pe jos, ca să scape de piază” (Hasdeu, I, 68). Mai mult, “femeile lehuze se feresc a se întâlni una cu alta, fiindcă nu este a bine. Dacă cumva se întâlnesc, își trimite una alteia câte un ac. Ceea care are băiat trimite un ac cu gămălie, iară ceea ce are fată trimite un ac cu urechi” (*idem*). Și la ruși, cel mai răspândit mijloc de protecție împotriva farmecelor este acul. Pentru a anihila puterea unui vrăjitor, este suficient să-i agăți un ac în haină; mai mult, dacă, după ce ai străpuns îmbrăcămintea suspectului, scoți acul și-l înfigi cu urechea în sus în ușa casei respective, vrăjitorul nu mai poate ieși din casă atât timp cât acul se află înfipt în ușă (Novicikova, 269). Iată cum era descrisă, într-o povestire tradițională, o astfel de practică: “Vrăjitoarea este foarte șireată. Este greu s-o afli, nici prin cap nu-ți trece care femeie este vrăjitoare. Ea nu va recunoaște acest lucru nici în ruptul capului, nu-i place deloc s-o știe lumea. Și chiar dacă oamenii știu cum poți afla dacă o femeie e vrăjitoare, foarte rar cineva încearcă să facă aceasta, pentru că ea se va răzbuna neapărat, ele sunt foarte rele. Eu eram mică, mama îmi povestea asta. În satul lor o femeie spusese odată cum poți să afli dacă o femeie e vrăjitoare. Și iată, niște copii mai mari l-au convins pe unul mic ca, atunci când vrăjitoarea va intra în casa lor, să înfigă repede un ac în masă, de jos în sus /în crăpăturile mesei/ Și în aceste crăpături, între scânduri, trebuia să înfigi acul și ea, zicea, când va dori să plece, nu se va mai mișca din loc. Și iată, când vroia să plece, înfingeau acul în masă, ea se întorcea... Iar scoteau acul, iar vroia femeia să plece... Așa au întors-o din drum toată ziua, toată ziua a stat acolo la ei...” (Cerepanova, 1996, nr. 304, 80). O practică asemănătoare era utilizată și la români: “Când îți vine un strigoi în casă, și dacă vrei să-l cerci, de-i strigoi, pune un ac fără ureche în ușorul ușii din afară, că tot va merge pân-la prag și s-a înturna; și pân-ce nu-l vei lua, nu se va putea duce, se teme” (Niculiță-Voronca 579). În mod asemănător puteau fi văzute și duhurile aerului, personificări ale unor fenomene meteorologice (vânt, vârtej, balauri etc.): “De multe ori nu putem ști dacă e sau nu balaur în nor. Ca să ne convingem despre aceasta, să stăm cu fața către norul în care credem că e balaur și să ne împungem cu un ac în mijlocul pieptului: de va fi balaur în nor, atunci vom vedea cum plesnește repede cu coada în toate părțile, că balaurul simțește înțepătura acului” (Gherman, 138).

2.4.2. Cuțitul

Cuțitul este întrebuințat în diverse descânțece, în calitate de element de prim rang în recuzita descântătoarelor. Cuțitul “cununat” (care a stat în brăul mirelui sau în sânul miresei când s-au cununat la biserică) are o importanță deosebită în ritualul descântecelor. Într-un descântec “de pus cuțitul” sunt activate circumstanțele consacrării instrumentului magic:

“Cuțit alămit,
De nouă țigani alămat,

De nouă popi cununat,
De nouă oameni tăiat,
Cumpărat din Țarigrad"... (Gorovei, 1990, 144).

În alte cazuri, cuțitul furat sau găsit era valorizat pozitiv: "De ursit se face cu coasă de furat, cu secere de furat, cu cuțit de furat, cu ace de furat, că atunci e tare de leac" (Niculiță-Voronca, 531). Sau: "Ca să scape de friguri, bolnavul se duce duminică dimineață la fântână, cu o oală nouă și cu un cuțit de găsit, nu vorbește nici la dus, nici la întors, și nici în urmă nu se uită, umple oala cu apă, pune cuțitul în cruciș pe oală, face trei cruci și zice în gând: «Când păgubașul o mai pune mâna pe cuțitul ăsta, atunci să mă prindă frigurile pe mine»" (Gorovei, 1990, 132). Cu valoare de *omen*, cuțitul putea oferi informații referitor la însănătoșirea bolnavului. În acest scop, cuțitul care se folosește în descântec se înfige în pământ după ușă sau în altă parte. După ce se descântă "de junghei", de exemplu, cuțitul se înfige în pământ, unde este lăsat trei zile; dacă este ruginit când este scos, este semn că bolnavul nu se va vindeca. "Dacă-i pică cuiva, în timpul ospățului /botez/ cuțitul sau furculița jos și se împlântă în pământ, e un semn rău, căci se crede că copilul va muri de o moarte nenaturală" (Marian-1, 1995 124). Cei care se tem că pot fi victimele unor vrăji pun noaptea sub cap un cuțit cu vârful în afară. Obiectele utilizate în acest caz pot fi mai multe (vătrai, topor, cuțit și mătură), pentru ca, prin potențarea valorii fiecărui obiect, să se obțină protecția sigură. Se spune că mătura și vătraiul "alungă", iar toporul și cuțitul "taie" farmecele. "Cuțit dacă pui noaptea sub cap, cu vârful afară, nu se pot apropia farmecele, vin până aproape și fug" (Niculiță-Voronca, 578). "Îl hotărăște pe cel mort cu un cuțit stricat, călți, tămâie, praf de pușcă și înconjurând mormântul cu vârful cuțitului tras de pământ zice: «Am umblat, locul ți-am căutat, hotar îți fac, să nu mai ieși din acest loc»" (Marian-3, 1995, 314); "În groapă, când sunt gata să toarne pământ peste mort, pun la picioare un fus, iar la cap un cuțit, sau dimpotrivă, și zic: «de-o veni strigoii de la răsărit, să se înțepe în cuțit; iar de-o veni de la apus, să se înțepe-n fus»" (Candrea, 1944, 150). În practicile oraculare, când fetele mergeau să ghicească la răspântii, se așezau pe vine și trăgeau cu un cuțit un cerc în jurul lor, zicând: "Dracilor, veniți, faceți gălăgie, dar în cercul nostru nu intrați" (Iongovatova-Pașina, 51). Alteori, cuțitul nu este menționat expres în cadrul ritualului – esențială era tragerea cercului magic: "fetele aprind o lumânare și merg pe câmp, unde fac un cerc, zicând: «Dracilor, veniți la noi, duhul apei, vino la noi, drăcușorilor, toți veniți la noi, până la linie, că fetele se duc la dracu», după care ascultau: dacă auzeau clopoței, se vor căsători; dacă i se părea cuiva că se tăiau scânduri, era semn că va muri. După aceea ieșeau din cerc astfel: «Dracilor, plecați toți de la noi, fetele pleacă de la drac și dracul de la fete»" (Pomeranțeva, 1985, 205). Cuțitul își dezvăluia valențele benefice și dacă își începea acțiunea de purificare după ce răul începuse să se manifeste: prin simpla înfigere în pământ el putea opri grindina care se abătuse asupra satului.

Utilizat ca obiect specializat al arsenalului farmecelor de dragoste, în virtutea funcției sale de bază, cuțitul își pune în evidență calitățile sale nefaste. El era un instrument de distrugere perfecționat (în cazul precizării unor attribute specifice), potrivit pentru "îmboldirea" persoanelor vizate, considerate a fi întârziat în achitarea de unele sarcini față de cel ce performa actul magic. Farmecele de dragoste îl aveau în vedere pe ursit, care întârzia nepermis de mult îndeplinirea destinului comun pe care îl avea cu fata care apela la asemenea agenți:

"Cuțit alămat...
Eu te-nfig,
Tu să te-nfigi:
În mâinile,

În picioarele,
 În mațele,
 în genele,
 În sprâncenele,
 În urechile lui ...
 Și să nu tacă din gură
 Pân nu m-o vedea pe bătătură” (Ionașcu-Mândreanu, 88).

În cadrul farmecelor de dragoste, cuțitul era utilizat și în calitate de marcator sacru al destinului: ursitul era astfel fixat, prin intermediul lui, alături de fata care performa ritul. Farmecul în discuție dorește să stârnească pasiunea în inima viitorului soț prin intermediul ajutorului supranatural, pajura înfocată; pentru realizarea vrăjii era însă nevoie de asigurarea unui suport material, înfigerea cuțitului în pământ fiind un gest simbolic, care ne trimite cu gândul la străpungerea rituală a unei statuete (de lut sau de ceară):

“Eu nu-nfig acest cuțit
 Nici în lut, nici în pământ,
 Ci-l înfig în inima
 Celui ce mi-i împărțit.
 Sâmbătă seară
 Am ieșit afară
 Și m-am uitat la deal
 Și n-am văzut nimic,
 Și m-am uitat la vale
 Și iar n-am văzut nimic,
 M-am uitat la asfințit
 Nici atâta n-am văzut,
 M-am întors spre răsărit
 Și-ntr-acolo am văzut
 Pajură împăjurată
 Cu foc îmbrăcată,
 Cu foc încinsă,
 Cu foc cuprinsă.
 Și cum am văzut-o
 Am și întrebat-o:
 – Unde mergi tu, pajură,
 Așa de-mpăjurată
 Și-așa de-nfocată,
 Cu foc încinsă,
 Cu foc cuprinsă?
 – Mă duc codrii să-i pârllesc,
 Câmpii ca să-i vestejesc,
 Văile ca să le sec
 Și pietrele să le crăp!
 – Lasă codrii să-nfrunzească,
 Câmpiile să-nflorească,
 Văile ca să-nfrunzească,
 Pietrele să se mărească!
 Da’ te du la omul meu
 Cel ales de Dumnezeu

Și mie dat,
 De oameni buni îndreptat,
 Și cu foc îl îmbracă,
 Și cu foc îl înfoacă,
 Și cu foc îl încinge,
 Și cu foc îl strânge,
 Și cu foc îl cuprinde,
 Și cu foc îl aprinde.
 Foc pe gura cămășii îi bagă
 Și la inimă i-l așază.” (Marian, 1996, 18).

Descrierea practicii magice aferente acestei vrăji este aceasta: “dacă o fată și-a pus ochii pe un fecior, dar se teme că acela nu o va lua de soție, ca să fie mai sigură că feciorul respectiv îi va fi bărbat, ea îi face pe ursită. Iese într-o sâmbătă seara în cornul sau chietorea casei c-un cuțit în mână și, înfigându-l în pământ, rostește de la început și până la sfârșit versurile vrăjii acesteia” (*idem*). După cum am văzut, farmecele de dragoste nu presupuneau numai aducerea persoanei dorite, ci, în cazul unor rivali, anihilarea acestora. Dacă cineva simte împunsături de cuțit (*junghiuri*) în întreg trupul, la inimă sau la cap, acelaia “i s-a pus cuțitul”. Cuțitul este vrăjit cu o incantație magică, fiind menit (ursit sau sorocit) unei persoane sau unei operații. Apoi este înfipt în pământ, după ușa, în grindă, într-un lemn de alun, într-un pui de găină viu, într-o broască sau într-un om făcut din pământ etc. Ciobanii își înfig cuțitul în propriul lor ciomag. Cuțitul este ținut înfipt atâta timp cât se dorește chinuirea dușmanului. Dacă se dorește moartea acestuia, nu se mai scoate. Iată în acest sens și o mărturie din secolul al XV-lea: “În dosul casei am o grădină; e lipită de grădina vecinei. Într-o zi am văzut că cineva croise, nu fără stricăciuni, o trecere prin grădina ei și a mea. M-am plâns vecinei, supărându-mă un pic, drept să spun mai mult de pagubă decât de trecerea aceea... Vecina, furioasă, a plecat bodogănind ceva. După câteva zile, numai ce simt niște dureri de burtă cumplite și niște junghiuri dinspre stânga spre dreapta, de parcă mi-ar fi străpuns cineva pieptul cu două săbii sau cuțite”. Vecina pusese sub pragul dușmancei sale “o păpușă de ceară lungă de-o palmă, străpunsă din toate părțile, cu coastele străbătute de două spelci chiar pe locul dinspre dreapta spre stânga și dimpotrivă simțeam junghieturile acelea... Mai erau acolo și niște săculețe cu fel de fel de grăunțe, semințe și oscioare” (Delumeau, I, 86). Evident, în spiritul ambivalenței actului magic, prin intermediul cuțitului se putea “întoarce” și acțiunea malefică a umanului: “La povestitoare se mâncau tare câinii, au fost călcat în niște fapturi, aruncate să calce cei din casă, ca să se facă hui, trai rău în casă și s-au început ei a se mânca. Un om străin a văzut, a scos iute cuțitul și l-a pus în pământ și pe loc câinii s-au liniștit” (Niculiță-Voronca, 577, 578). Alteori, actul magic al întoarcerii presupune atât anihilarea instrumentului, cât și a expeditorului: “Un om din Horodnic a mers la o fată care era bolnavă de junghiuri, îi făcea alta pe ursită. Omul a cerut un cuțit și un fir de usturoi și a vârât vârful cuțitului prin usturoi, înfigându-l în scândura patului. Pe loc a început a curge sânge din pat, iar dușmanca ce-i făcuse în ceasul acela a murit” (*idem*, 581).

Însă “punerea” cuțitului este ambivalentă: “când, fie din cauza unei certe sau din altceva, un soț și cu o soție se dușmănesc și când orice stăruință de împăcare a fost zadarnică”, atunci se apelează la descântecul de pus cuțitul. Practica se desfășoară în felul următor: “se ia un cuțit pe care l-a purtat un flăcău în ziua de cununie și care n-a mai fost întrebuințat până atunci la tăiere. Se înfige în pragul casei peste care va trece cel care este menit să se îndrăgostească și se zice de trei ori:

«Cuțit argintat,
 De 99 de țigani lucrat,

De 99 de popi cununat,
 De 99 de oameni tăiat,
 Din Țarigrad cumpărat,
 Unde te-oi trimite, să te duci,
 Unde te-oi înfige, să te înfigi,
 Ca (N.) să nu mai poată sta,
 Ca că nu mai poată bea...» (Pamfile, 1998, 132).

2.4.3. Frigarea

Fiind făcută din fier, era firesc să facă parte din arsenalul de protecție împotriva maleficiilor. Prin urmare, nu este surprinzător să întâlnim, în calitate de obiect cu valoare apotropaică, în diferite descântece. Pentru sporirea valorii sale, frigarea este descrisă ca fiind un element ritual consacrat încă din clipa obținerii sale: “De desfăcut de ursită se desface cu frigare din nouă ace, făcută din fier furat de la nouă case. Frigarea se face de către covali, cu mâinile la spate; e mică cât un cui. Cea mai bună frigare e aceea pe care o face de învățătură, cu mâinile la spate, un țigan ce încă n-a avut ciocanul în mâini. Frigarea s-o facă un țigan care n-are țigancă, cu mâinile la spate și în pielea goală. Când e gata, n-o aduci în casă, ci numeri nouă pari din gard și-o pui să stea acolo; numai când e cineva bolnav o aduci. Acea frigare e bună, care e făcută de unul din doi frați gemeni” (Niculiță-Voronca, 571). O asemenea frigare constituia o protecție deosebit de bună pentru femeile însărcinate sau lehuze; prezența unui astfel de obiect printre lucrurile ce constituiau “moștenirea de familie” nu trebuie să ne surprindă: “La asemenea boală se desface de ursită, se ia nouă fiare de la nouă case, adică seceră, cuțit, coasă, topor și altele și cu frigarea de casă (căci fiecare gospodină trebuie să aibă frigare) care se înfierbântă în foc și descântându-se se sting în apă neînceptută cu care se spală bolnava și i se dă de băut. Frigarea e făcută de un meșter fierar iscusit care o face descântând și cu mâinile dinapoi. Frigarea e făcută din nouă bucăți de fier adunate de prin gunoi de la nouă case neprimenite (care sunt luați dintâi, unde nici bărbatul nici femeia nu-i de al doilea). Asemenea frigare se păstrează din neam în neam și se dă de zestre de la mamă la fată. Și tot timpul cât femeia e îngreunată și e lehuză, trebuie să doarmă cu frigarea sub cap” (Leon, 151). Dar asemenea manifestări faste sunt nespecifice pentru acest instrument. Prin tradiție, funcția principală a ei era aceea de a *frige* sufletul ursitului, de a-l aduce neîntârziat, uneori, măcar în vis, la solicitarea fetei care comanda sau realiza această practică. “În Oltenia, iată cum se face de ursită: faci o frigare din fier părăsit ce-l găsești, o pui în foc până ce se înroșește și zici: «Cum arde fierul, așa să ardă inima cutăruia», pe urmă prinzi fierul în clește și-l rotești în vânt, făcând roate de foc întocmai precum fac copiii punând o surcică cu un capăt în foc, iar după ce s-a aprins o ții cu mâna de celălalt capăt și tot iute, iute o învârtești roată, de rămân numai niște cercuri de scânteie de foc din ce în ce tot mai slabe. Și așa frigare înroșită învârtind-o tot roată-n vânt, zici: «Cum scânteie și se rotește fierul așa să se rotească și să scânteie cutare de junghiuri și de durere, ca șerpele să se zvârcolească». Pe urmă răcesc fierul așa în apă rece neînceptută, zicând: «Cum bolborosește apa aceasta și cu nimic pe lume nu se poate astâmpăra, așa cutare să nu poate sta de boală, de durere, de junghiuri, de cuțite și de usturime, și ieu somnul lui, și ieu odihna lui din toate încheieturile, din toate părțile, din părul lui și până în unghiile mâinilor lui și a picioarelor lui” (Sevastos, 1990, II, 165).

Frecvent se întâlnesc însă cazuri de neconcordanță între textul vrăjii și finalitatea acesteia. Astfel, s-au șters practic deosebirile existente între vraja concretă de aducere – în realitate – a ursitului și între practica având pronunțat mai degrabă un caracter oracular (deși sunt menționate și eventuale jertfe animale). Într-o serie de farmece de aducere a ursitului în cadrul practicilor divinatorii, actul magic al frigerii este realizat atât prin intermediul

ajutoarelor demonice, cât și nemijlocit, de performerul vrăjii:

“M-am sculat marți dimineață
 Înaintea tuturor mahalagiilor,
 Înaintea tuturor prietenilor.
 Mă uitai în sus,
 Mă uitai în jos,
 Mă uitai la răsărit,
 Mă uitai la apus.
 Când, la apus,
 Zării o grădinuță;
 Când, în grădinuță,
 O tăbliță;
 Când, pe tăblița ceea, un jar mare:
 Nouăzeci și nouă de draci,
 Nouăzeci și nouă de drăcărițe,
 Nouăzeci și nouă de pui de draci
 Frigea carne de vițel.
 O frigea
 Și-o ardea.
 – Nouăzeci și nouă de draci...
 Nu frigeți carnea de vițel
 Și-o ardeți
 Și, nouăzeci și nouă de draci...
 Vă duceți la ursitoarea lu’ Alisandru
 Și-i frigeți inima ei
 Și-o ardeți.
 De o-ți găsi-o la masă șezând
 Și mâncând,
 Lingura din mână să i-o zvârliți (...).
 Așa s-o aduciți:
 Trăsnind,
 Plesnind,
 Prin spini,
 Mărăcini,
 Numai sânge făcând-o,
 Prin garduri fără pârleazuri,
 Pe drum fără cărare,
 Prin pădure fără sâni...”

Dacă în planul mitic este avută în vedere hărțuirea prin foc a ursitului, la propriu și la figurat (a se vedea și farmecele de aducere a ursitului prin intermediul variatelor ipostaze ale focului magic), în plan concret, “Cu frigerea descânti. O bagi în foc și-o înfigi în inimă de găină. Zici:

«Nu-nfig frigerea în inima de găină,
 O-nfig în inima ursitorii lu’ Alisandru,
 Care-a fi de la Dumnezeu lăsată
 Și de oameni buni îndemnată».

Și așa o sucești în foc. Descânți trei zile la rând: marți seara, joi seara și sâmbătă seara...” (Vasilii, 21-23). Aceeași temă este întâlnită într-un farmec asemănător. Dacă în primul caz agentul magic e prezentat într-o ipostază specifică petentului din descânțete, el implorându-i pe demoni să-l ajute, realizând în plan mitic dezideratul terestru, în vraja de mai jos actantul este un vrăjitor puternic, localizat într-un topos specific (vecinătatea munților Galileului), care-i deposează fără prea multe scrupule pe demoni de una din uneltele lor malefice în vederea executării farmecului:

“Ieșii pe prispă-afară:
Mă uitai în sus,
Mă uitai în jos,
Mă uitai în munții Garoleii,
Nu văzui nica.
Văzui nouă draci
Cu nouă drăcoalice,
Cu nouă faraonoalice.
Tot striga în gura mare că iau frigarea.
Iar diavolul cel mare spunea că n-are frigare...”

De această dată, vraja se dovedește a fi deosebit de puternică, prin concentrarea masivă de putere magică: actantul îi șantajează pe demoni, pe care îi obligă să urmărească persoana vizată, ursita; fermecătorul însuși, prin intermediul instrumentului demonic – frigarea – acționează în cele două planuri în vederea atingerii obiectivului dorit. Fiindcă este vorba de o practică ignică, este firesc să apară mențiunea unor topoi aparte, vatra și hornul, în care se desfășoară vraja:

“... – Taci,
Nu mai plânge,
Nu te mai olicăi,
Că ți-oi da frigarea
Și Ileana s-a hodini.
Da’ voi să nu vă culcați,
Să nu vă hodiniți,
După ursitorul Ilenei să porniți (...).
Eu nu-nfig frigarea
Nici în vatra focului,
Nici în piciorul hornului,
Și-o-nfig în inima lu Vasile...”

Enumerarea părților ce trebuie să fie atacate de frigarea mitică ne face să ne gândim că era posibilă utilizarea, în cadrul acestui tip de vrajă, a unei statuete magice sau, în orice caz, a unei reprezentări a persoanei agresate, în care actantul să poată înfige frigarea:

“... Frige-l,
Frigărește-l,
Prin rărunchi,
Pe sub rărunchi,
Prin rânză,
Pe sub rânză,
Prin maiuri,

Pe sub maiuri,
 Prin plămâni,
 Pe sub plămâni,
 Prin mațe,
 Pe sub mațe,
 Prin osânză,
 Pe sub osânză,
 Prin inimă,
 Pe sub inimă,
 Prin ața buricului,
 Prin țevile trupului.
 Prin vis să-l visez,
 Aievea să-l văz;
 Minte să-l țiu,
 În casă să-l spui...”

Fata care performa această vrajă repeta în plan terestru doar câteva din operațiunile mitice: “faci cu frigarea-n foc și inimă de găină. Nu-ți faci cruce. Pui frigarea la cap și cunoști aievea ursita dumitale” (Vasilu, 24-26).

Așa cum am mai văzut, practicile de ursită nu se mulțumeau mereu numai cu informații referitoare la perechea lipsă, cu aducerea acesteia, în vis sau în realitate. În cazul în care aceasta se legase de altcineva, vraja trebuia să remedieze acest neajuns, alungând-o pe intrusă, cel mai adesea, omorând-o: “De ursită se face mai ales spre Andrei. Se face cu nouă potcoave, cu nouă fuse, cu nouă ace, cu trei cuțite și cu o coasă înfierbântată la foc la miezul nopții. Apoi le scoate afară și le stinge cum știe, descântând. – Dacă face să moară cineva anume, îi aruncă femeii aceleia apa, să calce și atunci se îmbolnăvește. Pentru ca să-i desfacă, trebuiesc tot aceleași instrumente înfierbântate și stinse în apă, din care de trei ori bea și se scaldă bolnava. Un ac i se înfige în piept, cu vârful în sus, iar pe coasă și pe potcoave trei zile trebuie să doarmă în pat” (Niculiță-Voronca, 580). “Ca să-l omoare pe cineva, se face duminică până în ziuă frigare la covali, îndărăt (cu mâinile la spate) și cu frigarea înfierbântată în foc se descântă. Acela căruia i se face, dacă știe, – să taie îndată cu toporul în prag, căci taie farmecul; ce a fost să cadă pe el, cade pe prag” (*idem*, 571). Acel care știe că i se face sau că i s-a făcut o asemenea vrajă poate apela, dacă nu trece prea mult timp de la declanșarea farmecului, la actul magic al întoarcerii acestuia. Așa cum am văzut că se întâmplă și în cazul legăturilor, era nevoie de aceeași “cheie” pentru desfacerea vrăjii. Iată un alt tip de vrajă de ursit, pentru readucerea la soție a soțului agresat (în care, de altfel, sunt utilizate aceleași linii ale subiectului): “Când face de ursit, bate frigarea cu ciocanu-n vatră și zice:

«Cum arde focu-n vatră
 Așa să ardă inima-ntr-însul».

Frigarea așa e ca de-un cetvert de lung și ea de-amu are un cap și-n loc de picioare două, are unu în chip de șurub, și mâinile tot în chip de sfredel. Și are și jos aproape de picior două sfredele ca două mâini. Și aista-i ‘bărbat’. Da ‘femeia’ tot așa-i făcută, da numa în cap în loc de gâtă are așa tot un fier cu belciug care spânzură de cap. Și-o zis că le-nfierbântă roșu-n foc și dacă vrea să facă de dragoste, le bate-o zis că-n... și apă, cum se duce fieru-n vatră, așa o zis că-l arde pe acela la inimă și vine nebun de-o ia pe acea fată. Când le bagă-n apă zice:

«Să nu-i dai hodină la așternutu lui,
 Să vie pân pădure fără di rușine

Cu mâinile-ntinse
 Cu gura căscată.
 Să nu șadă cu niște fete frumoase,
 Nici cu neveste grase.
 Pe toate să le urască,
 Numai pe nevasta lui s-o iubească...” (Golopenția, 232-233).

Alte vrăji de întoarcere au o structură diferită. Descântătoarea, și ea în postura unui atotputernic mitic vindecător, îl eliberează pe suferind repetând în sens invers gestul înțepării cu frigarea malefică:

“... În inima cutăruia băgată.
 Eu înainte-i ieșii,
 Mâna-n piept i-o pusei,
 Frigarea din mână i-o luai,
 Mai tare o-nroșii,
 Mai tare o-mbușorai
 Și-n inima lui înapoi i-o băgai
 Și pe el îl lăsai
 Curat,
 Luminat,
 Ca maica ce l-o făcut,
 Ca Dumnezeu ce l-o lăsat...”

Pentru a “nimeri” tipul de frigare utilizat de vrăjitor, se impune respectarea unui ritual aparte, care se bazează pe elemente consacrate: “Descânți cu nouă fiare de nouă feluri; când vine acela de-l arde la inimă, îl stingi în vin sau în apă. Apa o torni la pragul ușii unde te cheamă; frigarea o-nfigi acolo la pragul ușii. Dacă-l arde la inimă, are leac” (Vasilii, 58-59); sau: “De bolnava n-are să mai scape, au semn că fiarele nu se înroșesc, chiar cât de mare ar fi focul, iar de va scăpa, fiarele se fac roșii” (Sevastos-2, 162). Alteori, pentru desfăceri se foloseau alte obiecte și elemente magice: “La desfăcut se toarnă apă din casă pe fereastră, apă pe fundul cofei, pe o coasă înfierbântată. «Cum taie coasa toate ierburile și buruienile, așa să taie tot răul și făcătura de la N.» În apa aceea desfăce descântând astfel: «Cine mi-a făcut cu o mână, eu desfăc cu două; cine cu două, eu desfăc cu trei», până la nouă. Pe femeie o spală și-i dă să beie; apa o pune sub pat, să steie trei zile, apoi o aruncă în drum. Femeia ce a făcut vine să ceară ceva, dar să nu i se dea nimic, că nu ajută desfăcătura” (Niculiță-Voronca, 580). În cazul în care agresiunea se făcuse asupra unei femei însărcinate, în vederea pierderii acesteia și a încheierii în acest fel a destinului așteptat de petent, descântecul își concentra puterea tocmai pe ideea păstrării căsătoriei, a legăturii sfinte dintre soți. Nu se dorește “amestecarea” celor două potențiale gospodării, și, prin urmare, farmecul de întoarcere se desfășoară exclusiv în casă, într-un spațiu sacralizat, aflat sub tutela strămoșilor protectori, simbolizați aici de *meșter-grindă*: “Presupunându-se că bolnavei i s-a făcut pe ursită și temându-se ca nu cumva să moară în cele mai crâncene dureri ale nașterii și ale ursitei și pe urmă să-i ocupe locul fata bătrână sau văduvă, care i-a făcut pe ursită, una din femeile adunate, care se pricepe în ale descântării, apucă degrabă un topor, merge mai întâi în unghiul casei de cătră icoana spre răsărit, și, făcând acolo cruce cu toporul, zice:

«Ho! vacă roșă,
 Poroșă,
 Ho! vacă neagră,

Poneagră.
 Nu-ți amesteca
 Blidele
 Și lingurile,
 Și strachinile;
 Nu te asupri,
 Nu te nărăvi,
 Nu te năvăli,
 Nu te năpusti,
 Copiii nu-mi sărăci!
 Nu te amesteca,
 Nu te apuca.
 Nu amesteca
 Copiii tăi cu-acesteia!
 Nu te apuca
 Oalele,
 Tindeicile
 Și strecurătorile,
 Casa
 Și masa.
 Că de te-i apuca
 Și te-i amesteca,
 Cu toporul acesta
 Capul ți-oi tăia!»

După ce a sfârșit de rostit cuvintele acestea, împlântă toporul în unghiul casei. Apoi merge la celelalte unghiuri și face asemenea. În urmă, se duce la *meșter-grindă*, de este, împlântă într-acesta toporul, din toate puterile, și acolo îl lasă apoi peste toată noaptea următoare. În chipul acesta se crede și zice descântătoarea că leagă pe femeia ce-a ursit și dezleagă pe cea îngreunată, care născând, se mântuiește de moarte și se însănătoșează” (Marian-1, 1995, 36).

2.4.4. Fusul

Rușii, în timpul descântecului pentru îndepărtarea durerii din coaste, luau trei fuse, cu care înțepau de trei ori locul dureros (Pavlova-Tolstoi, 13). Vrăjitoarele din Pocuția îi tratau pe copii în caz de deranjament stomacal astfel: puneau pe stomacul copilului un vas înfierbântat, țineau în mână nouă linguri, un ac, un fus, un cuțit și descântau, “scoțând” boala cu lingura, cosând-o cu acul și “torcând-o” cu fusul (*ibidem*). În general fusul era considerat ca având o puternică încărcătură magică, fiind unul din principalele instrumente utilizate în procesul torsului. Sârbii credeau că nu era bine să lovești un copil cu un fus sau cu mătura, pentru că se spunea că acest gest duce la încetarea procesului de creștere a copilului (Pavlova-Tolstoi, 19). Ca să te ferești de junghiuri trebuia să nu lași pe pat furca și vârtelnița cu care lucrezi cânepa sau inul, iar fusul gol să nu fie ținut în casă (la români, Niculae, 178). Cu ajutorul fusului, lăsat în fântână, putea fi adusă ploaia; în vederea împiedicării dezlănțuirii ploii nefaste, cu grindină, dacă instrumentul era scos afară din casă, împreună cu ale obiecte rituale, grindina sau tunetul puteau fi alungate (Pavlova-Tolstoi, 13). Pentru a anihila puterea nefastă a farmecelor, se recomanda: “Fus părăsit să bați în pământ, la capul bolnavei: «Cum s-a părăsit fusul și n-are fir să toarcă, așa să n-aibă drum acelea care fac». Îl bați în trupul aceleia și o descânți de

ursită, să se întoarcă pe ea” (Niculiță-Voronca, 581). În Bihor se împlântă în pământ un fus cu ață roșie și-l udă șase săptămâni cu apă de la fântână, să sporească laptele (Pavelescu, 1944, 40). Alte vrăjitoare iau un sac plin cu paie, trei fuse, trei sule, trei pile, o farfurie cu tărâțe, sare și un ban de aramă. Luând pe rând fusele și celelalte obiecte, împung sacul cu paie, zicând: “Eu nu împung paietele din sac, ci împung în inima cui a dus laptele de la Joiana. Așa să nu iasă răul din el, cum nu va ieși fusul de bună voie din paie. Îl împung prin fața obrazului și prin creierul capului, prin brânci și picioare, prin toate vinele, prin toate oasele, să nu poată dormi, să nu poată mânca, să nu se poată culca, să nu se poată alina, până laptele la Joiană înapoi l-a da. Până atunci să n-aibă stare și alinare cum nu are apa pe mare.” Descântecul se repetă de nouă ori (Pavelescu, 1945, 70).

Personajele mitologice puteau stăpâni meșteșugul torsului sau al țesutului, dar în același timp, performarea lor sau utilizarea unor obiecte folosite în acest proces putea să le țină la distanță, să le contracareze efectele malefice. Bulgarii puneau în leagănul copilului un fus, pentru a-l feri de deochi sau de acțiunea nefastă a forțelor necurate (Pavlova-Tolstoi, 13). La fel, în perioadele critice, în care spiritele punitive de tipul Sântoadelor își puteau face apariția la șezători, veghind la respectarea interdicțiilor legate de tors, fata putea să afle dacă se află în prezența demonilor neîndurători întorcând fusul în sus. În același timp, la sloveni, de exemplu, Perechta, în perioada Crăciunului, controla fiecare casă, pentru a vedea dacă torcătoarele au încheiat muncile și dacă postul este respectat. Neascultătoarele erau pedepsite înfigându-li-se un fus în pânțele (Pavlova-Tolstoi, 14-15). La sârbi vrăjitoarea folosea, pentru a zbura la sabat, sulul de urzeală sau un fus (Slașcirov, 83). Același personaj putea dăuna tuturor vacilor din sat, dacă înconjură ocolul vitelor cu o sfoară de cânepă, atunci când animalele plecau la pășune (Sumțov, 1889, 600). Tot la sârbi, imediat după naștere se agăța la horn un fus, de care se prindea un cățel de usturoi, pentru ca nou-născutul să fie ferit de farmecele vrăjitoarelor (Pavlova-Tolstoi, 14). Dualismul actului ritual, al simbolicii obiectului, se explică, pe de o parte, prin apartenența personajului la categoria originarului, el fiind cel care i-a învățat pe oameni meșteșugul. Aceștia, la rândul lor, dobândind *cunoașterea*, devenind buni țesători, torcători etc., *știind tot*, se pot folosi de inventarul respectiv pentru a izgoni maleficul, căruia i se amintește astfel că respectiva persoană este la curent cu *marile taine*, că este *inițiată*. De multe ori, pentru *a îmbuna* (și nu a goni) o astfel de ființă, i se aduceau variate ofrande, care sugerau apartenența acestora la categoriile sus-menționate. Rușii, sârbii lăsau pentru rusalki, samovile, în apropierea izvoarelor, bucăți de pânză, caiere etc. (Vinogradova-Tolstaia-2, 1994, 35). La cehi se coceau plăcinte rituale pentru alungarea frigurilor. Fetele bolnave de friguri trebuiau să înconjoare în fugă un iaz, aruncând în el succesiv o bucată de pâine, un fus, o mână de in, obiecte care trebuiau să rețină duhul bolii în locuința lui subacvatică (Pavlova-Tolstoi, 13). Străvechea zeiță akkadiană Lamashtu, personificare a bolilor copiilor, era adesea reprezentată alături de atributele ei firești, pieptenele și fusul (*Mifologiceskij slovar*, 305).

Ca și alte obiecte din instrumentarul casnic, fusul era utilizat ambivalent, atât pentru trimiterea farmecelor, cât și pentru întoarcerea acestora. Sârbii credeau că copilul nu trebuie să fie lovit cu mătura sau cu fusul, pentru că nu va mai crește. Dacă acest lucru se întâmpla, trebuia să lovești cu fusul în podea și să spui: «Să crești până-n grindă!» sau să scuipi de trei ori fusul (Pavlova-Tolstoi, 19). Era deci firesc să întâlnim acest obiect încărcat cu sacralitate și în practicile magice de manipulare a dragostei. În Bulgaria, de Schimbarea la Față, femeile care bănuiau că soții le înșeală, luau o floare a soarelui, făceau la mijlocul ei o gaură cu fusul și se uitau prin ea, pe ascuns, la bărbați. Această practică trebuia să “întoarcă” iubirea acestora, așa cum “se întoarce” după soare și floarea (Pavlova-Tolstoi, 13-14). Alături de ulcică, melesteu etc., fusul putea fi utilizat pentru a grăbi sosirea ursitului sau, prin extensie, pentru “în-toarcerea” atenției persoanelor vizate către fetele ce realizau acest act magic: “O metodă de a aduce flăcăii la șezătoare era aceea de «a înturna fusul» cu susul în jos și de a

toarce din vârful caierului. Când s-a tors suficient tort ca să se poată face ghem, se așezau câte două fete cu spatele una către cealaltă și aruncau ghemul de la una la alta spunând: «Vine (numele feciorului dorit),; i se răspundea: «Vine tare ca vântu,/ De se scutură pământu,/ Cu stropșele în obdele./ Cu furnici în optinci./ Stropși-l, Doamne, pân-aici!» Apoi tortul era dus la casa cea mai apropiată, care găzduia o altă șezătoare, și fetele legau cu el poarta casei respective, după care se reîntorceau la casa lor” (Bilț, 25-26). Datorită intensiunii sale magice, fusul impunea respectarea unor reguli de comportament magic: astfel, se spunea că fusul împrumutat nu se ia înapoi, “că poate a făcut cineva de ursită pe el sau e fermecat și se leagă de femeia care-l calcă. Chiar dacă femeia care l-a cerut cu împrumut nu știe farmece, el îți poate aduce junghiuri și ură în casă” (Niculiță-Voronca, 1069-1070). De aceea fusul era folosit și în cadrul practicilor de “ursită”, când femeia invidioasă o putea pedepsi pe rivala ei în ale iubirii. Pentru a întoarce vraja, “vâri fusul în chiotoarea casei. O femeie nu putea naște, s-a necăjit o săptămână, descântătoarea a venit și a vârat fusul numai până la jumătate în colțul casei, dinăuntru, și femeia a născut” (*idem*, 580). Alteori era nevoie de un fus consacrat: “Fus părăsit să bați în pământ, la capul bolnavei: «Cum s-a părăsit fusul și n-are fir să toarcă, așa să n-aibă drum acelea care fac». Îl bați în trupul aceleia și o descânți de ursită, să se întoarcă pe ea” (*idem*, 581).

O acțiune asemănătoare cu cea a fusului o are **vârtelnița**. Învârtirea, întoarcerea “roții destinului” se putea realiza cu succes în urma vrăjilor de dragoste: “Aducem apă de pe roata morii și o punem într-un ulcior și-l punem la foc ca să fiarbă, de să clocotească. După aceea luăm o vârtelniță de pe care se deapănă torturile de cânepă și-o ducem în podul casei și o așezăm în acel loc, unde iese mai gros fumul din horn. Vârtelnița o învelim într-o haină de-a ursitului și începem a învărti vârtelnița îndărăt, zicând cuvintele ce urmează. E de notat că femeia care-și așteaptă ursitul trebuie să fie în pielea goală:

«Nu învărtesc vârtelnița,
 Ci învărtesc mintea lui N.
 Și gândul lui.
 Să n-aibă stare,
 Nici alinare,
 Până la mine n-a veni,
 Până cu mine s-a-ntâlni,
 Pân' cu mine n-a grăi.
 N-aibă stare, nici alinare,
 Atâta într-un loc,
 Cât arde un fir de păr în foc;
 N-aivă fată frumoasă,
 N-aivă văduvă rămasă,
 N-aivă mamă,
 N-aivă tată,
 N-aivă cu nime a fi,
 N-aivă cu nime-a grăi,
 Pân' la mine n-a veni
 Și cu mine n-a grăi»” (Bârlea, I., 336).

2.4.5. Pene, cuie

Alta a vrut să puie pe unguroaică să facă pe ursită. Să se ducă vrăjitoarea în pădure, în pielea goală, la un copac gros, tăiat, să bată nouă pene în inima lemnului și să descânte, fie ei acolo. Și cum or intra penele în inima copacului, – așa intră și moartea în trupul urâtei. Dar asta-i vrajă cu primejdie: poate să-ți moară o soră, ori o rudă, care are tot un nume cu dușmanca.

Sadoveanu, 294

Am văzut că practicile de ursită aveau ca obiectiv principal pedepsirea rivalei în dragoste sau a iubitului trădător. Dacă însă, de cele mai multe ori, pedeapsa consta în îndreptarea forțată a atenției către petent sau în deturnarea atenției de la falsa ursită, manipularea unor obiecte magice în direcția agresării fizice a destinatarului vrăjii este, prin excelență, de competența farmecelor cu ajutorul penelor și al cuielor. Fie că aveau ca suport o reprezentare concretă a destinatarului (ca în cazul statuțelor, al păpușilor, considerate a fi un dublu al acestuia), penele puteau fi aplicate mult mai simplu: fie prin conturarea simbolică a siluetei victimei, fie prin înfigerea într-un succedaneu rudimentar, care are prea puține trăsături în comun cu destinatarul. Această simplitate a actului făcea posibil și confuzii: – maleficiile nu mai ajungeau la destinatar, ci la cel care intra prima dată în contact cu ele – “De găsește cineva la o lature de drum, prin luncă, prin pădure, în poieniță, pene bătute în pământ într-o cioată sau într-un copac asemănând chipul de om, de are cununie, ferească Dumnezeu, să nu se atingă să le scoată, că-i pace de cununie lui” (Sevastos-2, 162). În acest caz, vraja rostită în timpul înfigerii corpurilor ascuțite este cea care precizează atât natura daunelor, cât și persoana căreia îi este destinată. Ea este cu atât mai periculoasă cu cât, pe de o parte, cum se vede din textul de mai sus, exista posibilitatea de a dăuna unei alte persoane care purta același nume cu victima (neavând la dispoziție, ca în cazul celorlalte vrăji, obiecte aparținând victimei, pentru ca farmecul să-l poată identifica fără greș), și, pe de altă parte, întorcerea vrăjii era mult mai dificilă, dată fiind precizarea locului ce trebuia atacat (de cele mai multe ori era vizată chiar inima, fapt ce făcea inutile cele mai multe din practicile contra-farmecelor. Iată cum descriu povestirile populare aceste practici: “Dacă vreo femeie are mânie nedumerită asupra altei femei sau asupra altei fete, atunci nu o dată se întâmplă că-i face pe ursită ca să moară (...). Se duc în pădure, caută o țesitură sau o tulpină mai groasă și mai înaltă, o îmbracă la fel ca pe o fată sau o nevestă, apoi încep a bate într-înșă cuie sau pene de lemn ori fuse, de regulă șapte la număr, zicând la fiecare batere:

«Cum intră fusele
În vârful tulpinei,
Așa să intre junghiurile
Și acul morții
În N. cea urâtă,
Căreia-i fac pe ursită!»

Baterea cuielor, a penelor sau a fuselor în țesitura și cercuirea butucului cu cercuri înseamnă că așa s-o înțepenească junghiurile pe acea care a fost sorocită să moară. Făcându-se acestea, se zice și se crede că aceea sau acela căruia i s-a făcut pe ursită, îndată cade la zăcare și nu mult după aceea poate chiar să și moară în cele mai crâncene dureri, dacă nu se află cineva care să-i desfacă, sau dacă nu se nimerește cineva care cel puțin să taie cercurile de pe butuc și să rupă cuiele înfipte în țesitură sau în tulpină” (Marian, 1996, 55-56).

Alteori numărul penelor nu are prea mare importanță: sunt bătute pene în tot atâtea puncte avute în vedere de trimițător pentru ca vătămarea să fie suficient de gravă pentru a elimina pericolul pe care-l ilustrează destinatarul: “Se bat mai multe pene de lemn sau de fier, în diferite părți ale copacului, spunându-se că se bat în mâinile, în picioarele, în capul sau în inima respectivului. În acest timp, cel menit suferă de junghiuri în mâini, picioare etc. Când penele ajung în inima copacului, cel menit moare” (Mușlea-Bârlea, 475). “Unele vrăjitoare bat penele în pământ în chip de om dar nu toate deodată, ci tot pe rând, azi una, mâine alta, și femeia se trudește cu moartea până ce-n sfârșit îi bate pana din dreptul inimii, când numaidecât trebuie să-și deie sufletul” (Sevastos-2, 163). Sunt situații în care vraja de ursit nu este deloc o practică simplă. Pentru a se asigura de reușita operațiunii, fermecătorul reunește un întreg complex de acte magice, fiecare în sine fiind suficient de puternic pentru a-i veni de hac împiricinatului. Cumulul malefic este realizat și pentru a împiedica o eventuală desfacere a vrăjii – atât în ceea ce privește numărul mare de pene înfipte în reprezentarea vicimei, cât și în privința tipului de acte magice utilizate de fermecător: “Mai fac de ursită într-o țernă propită, unde-i locul cel mai nimerit, se poate și la pădure unde se retează un copac ca de un stat de om de la pământ, deasupra pe rătăzătură bat un vârf de coasă lung de un deget, pe urmă nouă pene din orice soi de copac le bați în șirag de-a lungul tulpinei; iei apoi tort de fuior periet de cânepă de vară și îngrădești penele cum îngrădește bărbatul gardul, iar la picioarele tulpinei bați un fus până la cununie. Când bați vârful de coasă, zici: «Îți bat în cap durere și junghiuri și neodihnă de moarte», iar la fiecare pană ce-o bați din jos în sus, zici: «Îți bat dureri și junghiuri și tăituri în picioare, în inimă, în ochi, în gură, în toate încheieturile, în toate ciolanele», iar când îngrădești gardul, zici: «Nu îngrădesc gardul, da-ți îngrădesc gândul și-ți îngrădesc cuvântul, și-ți îngrădesc sporul și-ți îngrădesc mersul. Când tulpina și penele acestea vor merge singure, atunci să mergi și tu». Leagă rădăcina tulpinei cu piedică de mort, zicând: «Te leg și te pecetluiesc și te afurisesc, că precum nu merge mortul, așa să nu poți merge tu (*cutare*). Să te chinuiești, să te prăpădești și să te sfârșești. Moartă de junghiuri să cazi, și la pământ să putrezești. Părechea ta să rămâie să se însoare cu nevastă ori cu fata cutare, că pe cât tu ai trăit și tu ai petrecut, și de trăit să trăiască, de petrecut să se petreacă. Și eu leg și pecetluiesc și afurisesc, cine-a desface ce-am făcut, pe acela răul să fi căzut și boalele, și junghiurile, și rălele și durerile». Iei din țărână din jurul fusului de la picioarele tulpinei, din surcele din capetele tortului de fuior și de ai știință de-o femeie însărcinată a cărui bărbat ar voi să-l ieie fata pe care o vrăjești, o trimiți să-i deie în mâncare, ori în ulciorul de apă când îi pe câmp, ori trimeți anume o mâncare la o zi mare, iar când la facere, o prind junghiuri, săgetături și moare de ursită. Orice femeie ce moare în timpul sarcinei sau până în 40 de zile, toate se presupun că mor de ursită” (Sevastos, 1990, II, 162-163).

Ca și în cazul vrăjilor prezentate mai sus, desfacerile se bazează pe întoarcerea actului magic malefic: “Drept aceea, bărbatul sau femeia care se crede că i-a făcut cineva pe ursită și din cauza aceasta s-a îmbolnăvit așa de tare, se duce, dacă mai poate, la un butuc sau un tumutug putregăios și prinde a trage câte un cep dintr-însul, rostind în același timp versurile desfacerii:

«Eu nu trag cepurile,
Ci eu trag junghiurile,
Aruncăturile
Și făcăturile
Din capul lui N.»...

Prin tradiție, descântecele de ursită (desfacerile) sunt nevoite să facă față răului generalizat, care a afectat în întregime corpul persoanei agresate. De regulă, descântătorul nu poate intui imediat despre ce tip de farmec este vorba și care sunt părțile afectate. Prin urmare,

restabilirea sigură a stării pacientului are ca element de bază enumerarea tuturor părților trupului omenesc, potențiale centre agresate:

“... Din grumaz,
De sub grumaz,
Din piept,
De sub piept,
Din spate,
De sub spate,
Din inimă,
De sub inimă,
Din mâini,
De sub mâini,
Din deșert,
De sub deșert,
Din coaste,
De sub coaste,
Din picioare,
De sub picioare,
Din șezut,
Din născut.
Acu' le-am tras
Și-afară le-am scos,
Din toate vinele
Și din toate încheieturile,
Din mii și sute
De vânuțe,
Din douăzeci
De degetuțe,
Din mii și sute
De încheieturile,
Din douăzeci
De degețele.
Din toate le-am tras,
Pe toate le-am scos...”

Vindecarea nu este considerată a fi suficientă în cazul practicilor de desfacere. Este nevoie și de întoarcerea farmecului asupra celui care l-a trimis. Acest lucru se face pentru ca într-adevăr să se realizeze anihilarea acestuia, ca potențial trimițător într-un alt moment de nesiguranță, cât și pentru a dezamorsa vraja, care nu poate fi distrusă decât în momentul în care ea a stabilit un contact cu o ființă umană (nu mai are importanță faptul că inițial era menită cuiva):

“... Și le-am sucit,
Și le-am învărtit
Pe capul cui le-a mânat,
Pe capul cui le-a țipat,
Pe toate mădularele lui,
Pe toată carnea lui
Și pe tot trupul lui.

N. să rămână curat,
Luminat,
Cum Dumnezeu l-a lăsat!» (Marian, 1996, 56-57).

Sunt situații în care actul desfacerii reprezintă, de fapt, o vrajă nouă, trimisă celui care a inițiat schimbul de “replici”. În acest caz, practica face referire la un motiv celebru al legendelor mitologice, este vorba de întrecerea vrăjitorilor. Actul desfacerii, al întoarcerii presupune doi actanți magici, fermecătorul și descântătorul. Actul vindecării este, de fapt, o competiție care se declanșează între aceștia, al cărei rezultat final este dat numai de intensitatea puterilor fiecăruia: dacă vindecătorul are putere mai mare și-l poate învinge astfel pe trimițător, primul farmec este anihilat, cel care rămâne activ este cel de întoarcere: “Desfăcutul de ursită se face cu lemn de răchită. De obicei, cei ce știu să desfacă, își aduc de la pădure un cărpănaș ce și-l răsădesc acasă și cu vrăji bat pene într-însul, iar cu apa cea desfăcută spală femeia și îi dă să beie. Desfăcutul se mai face și cu apă neîncepută din trei izvoare, puse pe fundul cofei în care se sting frigările până la nouă ori, iar apa cea cu care s-a spălat s-o azvârle asupra vântului însă niciodată înspre drum” (Sevastos, 1990, II, 165). Alteori acest dialog între personajele sacre este surprins de descântecele de ursită (este adevărat, personajele care apar sunt componentele unei triade: vrăjitoare/desfăcătoare/agent magic. În acest caz, influențarea trimițătorului se face indirect, prin intermediul agentului malefic: “Au purces ursitoarele, făcătoarele de rele cu pene de lemn și cu fiare și cu maiuri de bătut, și în pădure s-au dus și cercuri și rădăcină de copac de carpen au cercuit, și chip de om au făcut, și în inimă pene de carpen i-au bătut, și l-a sfredelit și l-au măcelărit; și el când s-a trezit la baba (*cutare*) a alergat, și ea i-a zis: «Nu te căina, nu te văicăra, nici în seamă nu băga», cofa cu gura-n jos va înturna, și apă pe fund i-a pune, și din gură așa va zice: «Ho-ho-ho, cucoanele albe, cucoanele negre, cucoanele în toate porturile... Ho-ho-ho, boieri negri, boieri albi, boieri albaștri și boieri verzi, – că fiarele în mâna dreaptă le va lua, în apă le va stinge și în pământ le-abate, în casa (*cutărei*) cucoane va intra și cu boieru-n pat nu veți culca, și cucoana la treabă nu veți mâna, și pe trebile sale stăpân nu vă veți face... Ho-ho-ho, boieri albi și boieri negri, boieri verzi și roșii, cu muchia-n cap voi da, când fiarele în pământ voi bate, și în casa boierului (*cutare*) nu-ți intra, și în pat cu cucoana nu vă veți culca, și stăpân pe treburile sale nu vă veți face». Apa în care s-au stins fiarele, de pe fundul cofei, să o beie și să se spele, și atunci vor sta toate junghiurile și durerile și arsurile de la inimă” (Rădulescu-Codin, Mihalache, 32). “Lei nouă pene din cucoșul plugului care ține potângul și zici: «de au făcut bărbat, bărbat să desfacă, că eu îi bat pana în creștetul capului. De i-a făcut cu cap, cu cap îi desfac, de i-a făcut cu prâsnelul de la plug, cu prâsnelul de la plug îi desfac, de i-au făcut cu cui de fier, cu cui de fier îi desfac, de i-au făcut la vatră de foc, la vatră de foc îi desfac, de i-a făcut la carpăn, la carpăn îi desfac, de i-a făcut la vadu lat, la vadul lat îi desfac, să se ducă pe pustie și pe codri din vad în vad” (Sevastos-2, 162).

Cu valoare apotropaică, era folosite cuiele nu numai în practicile de întoarcere a ursitei. Ilustrând capacitatea lui de a țintui, de a ține pe loc, cuiele erau bătute în practicile de destrigoire: “imediat după ce a murit bolnavul, se bate un cui de fier în laviță, la capul mortului, și se spune: «Atunci să vii, când a ieși cuiu aiesta din laiță» (Scurtu, 51). La bulgari, se bat cuie pe locul unde au stat capul și picioarele mortului pentru ca acesta să nu se facă strigoi și pentru a nu mai urma și alți morți. Se spunea uneori: “Când va învia fierul acesta, atunci să se ridice și mortul” (și la sârbi, ucraineni, Tolstoi-5, 1994, 22). Evident, pentru a face rău membrilor familiei mortului, vrăjitorii luau un cui din sicriu, adus de la cimitir, și făceau vrăji cu el, pentru ca ai casei să-l vadă mereu pe mort (*idem*). Tot în scop apotropaic, slovenii luau un cui din crucea de pe mormânt și-l băteau în ușa grajdului pentru a întoarce vrăjile îndreptate împotriva vitelor (*ibidem*). La fel, cuiele bătute la capul parului apăra lehuzele și pruncii lor împotriva elfilor (Frazer, 1980, II, 191).

Bibliografie

- AFANASIEV, A.N., *Poetičeskie vozzrenija slavjan na prirodu*, Moscova, I, 1865, II, 1868, III, 1869
- AFANASIEV, A.N., *Vedun i ved'ma*, în vol. *Proischozdenie mifa. Stat'i po fol'kloru, etnografii și mifologii*, Moscova, 1996
- AVRAM, Vasile, *Liturghia cosmică. Constelația magicului. O viziune românească asupra misterului existențial*, editată prin Universitatea Creștină Năsăud, 1994
- BÂRLEA, I., *Cântece poporane din Maramureș. Descântece, vrăji, farmece și desfaceri*, Editura Casei Școalelor, București, 1924
- BERNAND, André, *Sorciers grecs*, Fayard, Paris, 1991
- BILȚ, Valeria, *Literatura și obiceiurile vieții de familie din Maramureș*, Editura "Grai și suflet" – "Cultura națională", București, 1996
- BILȚIU, Pamfil, *Contribuții la cercetarea înmormântării pe Valea Someșului*, în vol. *Studii și comunicări. Etnologie*, t. VII, Editura Academiei, Sibiu, 1993
- BODEANU, N., Lucia S. FLORIȚA, O. CHARITON, C. GHIUȚĂ, Dan S. FLORIȚA, V. JURCONI, *Obiceiuri de înmormântare din zona Fârdea – Gladna – Zolt, jud. Timiș*, Tibiscus, 1975
- CANDREA, I. A., *Folklorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, București, 1944
- CEREPANOVA, O. A., *Mifologičeskie rasskazy i legendy russkogo Severa*, ed. realizată de *, Sankt-Petersburg, 1996
- CIAUȘANU, Gh. F., *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și nouă*, București, 1914
- CIUBOTARU, Ion H.-2, Silvia CIUBOTARU, *Obiceiurile agrare – o dominantă a culturii populare din Moldova*, Anuarul de lingvistică și istorie literară, tom XXIX, 1983-1984, Iași
- CRISTESCU-GOLOPENȚIA, Ștefania, *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăgăș (Făgăraș)*, București, 1940
- DELUMEAU, Jean, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII). O cetate asediată*, I-II, Editura Meridiane, București, 1986
- DRAGOSLAV, Ioan-1, *Dumnezeu și Scaraoțchi*, în vol. *Povestiri biblice populare*, Editura Rosmarin, București, 1994
- EVSEEV, Ivan-1, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994
- FRAZER, James George, *Creanga de aur*, I-V, București, Editura Minerva, 1980
- GHEORGHIU, Const. D., *Calendarul femeilor superstițioase*, Piatra-Neamț, 1892
- GHERMAN, Traian, *Meteorologie populară*, Blaj, 1928
- GOLOPENȚIA, Sanda, *Desire Machines. A Romanian Love Charms Database*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998
- GOROVEI, Artur, *Descântecel românilor*, în vol. *Folclor și folcloristică*, Editura Hyperion, Chișinău, 1990
- GOROVEI, Artur, *Credinți și superstiții ale poporului român*, Editura Grai și suflet – Cultura națională, București, 1995
- GRIB, A.V., *Nekotorye elementy tradicionnoj duhovnoj kul'tury s. Burmaki Dorogičinskogo rajona*, în vol. *Poles'e i etnogenez slavjan*, Moscova, 1983
- GRUȘKO, Elena, MEDVEDEV, Iuri, *Slovar' slavjanskoj mifologii*, Nijni-Novgorod, 1995
- GURA, A.V.-2, *Laska (Mustela Nivalis) v slavjanskich narodnyh predstavlenijach*, în vol. *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, Moscova, 1984
- GURA, A.V., TERNOVSKAIA, O.A., TOLSTAIA, S.M., *Programma Poleskogo*

etnolingvističeskogo atlasa, în vol. *Polesskij etnolingvističeskij sbornik. Materialy i issledovanija*, Moscova, 1983

HASDEU, B.P., *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*. (Pagini alese), vol. I-II, Editura Minerva, București, 1970

IONAȘCU, Nicolae Ioan, MÂNDREANU, Mihail St., *Poesii populare și descânțete*, Alexandria, 1897

IONGOVATOVA, M.A., PAȘINA, O.A., *Na reke Vaske*, “Živaja starina”, 2/1994

KAZIMIR, E.P., *Iz svadebnych i rodinnych obyčaev Chotinskogo uezda Bessarabskoj gubernii*, “Etnografičeskoe obozrenie”, 1-2/1907

KIECKHEFER, RICHARD, *Magia și vrăjitoria în Europa medievală*, în vol. *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu și până astăzi*, sub conducerea lui R. Muchembled, Humanitas, București, 1997

KRASNOVSKAIA, N.A., *Ital'jancy*, în vol. *Kalendarnye obyčai i obrjady v stranach zarubežnoj Evropy. Konec XIX – načalo XX v. Vesennie prazdniki*, Moscova, 1977

LEON, N., *Istoria naturală medicală a poporului român*, București, 1903

LIICEANU, Aurora, *Povestea unei vrăjitoare*, Editura ALL, București, 1996

LURKER, Manfred, *Divinități și simboluri vechi egiptene. Dicționar*, Editura Saeculum I.O., București, 1997

MAKSIMOV, S.V., *Nečistaja, nevedomaja sila*, I, Moscova, 1993

MARIAN, Simion Florea-1, *Mitologie daco-română. Piticotul*, “Amicul familiei”, an IV, nr. 4/1880

MARIAN, Simion Florea, *Sărbătorile la români*, I-II, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994

MARIAN, Simion Florea-1, *Nașterea la români. Studiu etnografic*, Editura “Grai și suflet – Fundația Culturală Română”, București, 1995

MARIAN, Simion Florea-3, *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*, Editura “Grai și suflet – Fundația Culturală Română”, București, 1995

MARIAN, Simion Florea, *Vrăji, farmece și desfaceri. Descânțete poporane române*, Editura Coresi, București, 1996

Mifologičeskij slovar' (red. Meletinski, E.M.), Moscova, 1990

MILORADOVICI, V.P., *Ukrainskie tajnye znanija i čary*, în vol. *Ukrainskie čary*, Kiev, 1994

MUȘLEA, Ion, BÂRLEA, Ov., *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, Editura Minerva, București, 1970

NICULAE, Cornel Dan, *Leacuri și remedii magice din Carpați*, ed. a doua, Editurile Ethnos și Axis Mundi, București, 1995

NICULIȚĂ-VORONCA, Elena, *Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*, I, Cernăuți, 1903

NOVICIKOVA, T.A., *Russkij demonologičeskij slovar'*, Sankt-Petersburg, 1995

OLTEANU, Antoaneta, *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, Editura Paideia, București, 1998

PAMFILE, Tudor, *Sărbătorile de vară la români. Studiu etnografic*, București, 1910

PAMFILE, Tudor, *Dragostea în datina tinereții român*, Editura Saeculum I.O., București, 1998

PAVELESCU, Gheorghe, *Cercetări asupra magiei la românii din Munții Apuseni*, București, 1945

PAVELESCU, Gheorghe, *Mana în folclorul românesc. Contribuții pentru cunoașterea magicului*, Sibiu, 1944

PAVLOVA, M.R., TOLSTOI, N.I., *Vereteno. Iz slovarja “Slavjanskije drevnosti”*, “Slavjanovedenie”, 4/1994

POMERANȚEVA, E. V., *Russkaja ustnaja proza*, Moscova, 1985

- PONT-HUMBERT, Cathérine, *Dicționar universal de rituri, credințe și simboluri*, Editura Lucman, București, 1998
- REDFORD E., REDFORD, M.E., MINIONOK, E., *Enciklopedija sueverij*, Moscova, 1995
- REINER, Erica, *Magia babiloniană*, în vol. *Lumea vrăjitorului. Egipt. Babilon. Hitiți. Israel. Islam. Asia Centrală. India. Nepal. Cambodgia. Vietnam. Japonia*, Editura Symposion, București, 1996
- ROBBINS, ROSSELL HOPE, *Enciklopedija koldovstva i demonologii* (The Encyclopedia of Witchcraft and Demonology), trad. din limba engleză, Moscova, 1995
- SADOVEANU, Mihail, *Crâșma lui moș Precu*, în vol. *Opere*, 2, Editura Minerva, București, 1985
- SAHAROV, I., *Skazanija russkogo naroda*, Moscova, 1997
- SCURTU, Vasile, *Cercetări folklorice în Ugocea românească*, "Anuarul Arhivei de folklor", VI, 1942, București
- SEROV, S.I., TOKAREV, S.A., *Narody Pirenejskogo poluoostrova*, în vol. *Kalendarnye obyčai i obrjady v stranach zarubežnoj Evropy. Konec XIX – načalo XX v. Letne-osennie prazdniki*, Moscova, 1978
- SEVASTOS, Elena-2, *Nașterea la români*, în vol. *Literatură populară*, II, Editura Minerva, București, 1990
- SEVASTOS, Elena-1, *Nunta la români*, în vol. *Literatură populară*, I, Editura Minerva, București, 1990
- SLAȘCIOV, V.V., *O nekotorych obščich čertach ukraïnskoj i serbo-chorvatskoj demonologii*, în vol. *Simvoličeskij jazyk tradicionnoj kul'tury. Balkanskije čtenija*, II, Moscova, 1993
- STRAHOV, A.B., *Kul't chleba u vostočnyh slavjan. Opyt etnolingvističeskogo issledovanija*, München, 1991
- SUMŢOV, N.F., *Kul'turnye pereživanija*, "Kievskaja starina", XXVII/1889, XXVIII/1890
- SUMŢOV, N.F., *Kolduny, ved'my i upyri (bibliografičeskij ukazatel')*, Harkov, 1891
- ȘĂINEANU, Lazăr, *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*, Editura Minerva, București, 1978
- TALOȘ, Ion, *Obiceiuri privitoare la seceriș. Din materialele arhivei de folclor Cluj*, Anuarul Muzeului de Etnografie al Transilvaniei, 1968-1970, Cluj-Napoca, 1971
- TOLSTAIA, S.M.-2, *Magija obmana i čuda v narodnoj kul'ture*, manuscris, (1994)
- TOLSTOI, N.I.-1, *Ešče raz o teme "tuči-govjada, dožd'-moloko"*, în vol. *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, Moscova, 1994
- VASILIU, Al. *Descânțete din Moldova*, "Grai și suflet", VI, București, 1934
- VIEYRA, Maurice, *Vrăjitorul hitit*, în vol. *Lumea vrăjitorului. Egipt. Babilon. Hitiți. Israel. Islam. Asia Centrală. India. Nepal. Cambodgia. Vietnam. Japonia*, Editura Symposion, București, 1996
- VINOGRADOVA, L.N., TOLSTAIA, S.M.-2, *K probleme identifikacii i sravnenija personažej slavjanskoj mifologii*, în vol. *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, Moscova, 1994
- Vjatskij fol'klor. Zagovornoe iskusstvo*, Kotelnic', 1994
- ZANNE, Iuliu A., *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*. Proverbe, zicători, povățuiri, cuvinte adevărate, asemănări, idiotisme și cimilituri, cu un glosar româno-francez, București, I, 1895, II, 1897, III-V, 1900, VI-IX, 1901